

**VNÍMANÉ A SPRAVEDLIVÉ NEROVNOSTI:
VÝVOJ V DEVADESÁTÝCH LETECH
A DALŠÍ SOUVISLOSTI**

Blanka Řeháková

WP 99:9

1999

Tato práce vznikla v rámci grantu “Mezinárodní program sociálního výzkumu”, který vede Klára Plecítá. Grant byl udělen Grantovou agenturou České republiky a má číslo 403/99/1129.

OBSAH

Abstrakt	5
Abstract	6
Annotation	7
1. Úvod	9
2. Metodologie	10
2.1. Vnímané a spravedlivé příjmové podíly a z nich odvozené ukazatele	10
2.2. Hodnocení spravedlnosti	12
2.3. Použité analytické metody	14
2.4. Názvy vysvětlujících proměnných z regresních modelů a jejich význam	14
3. Výsledky	16
3.1. Spravedlnost rozdělování příjmů	16
3.2. Spravedlnost rozdělování příjmů a vzdělání	20
3.3. Faktory diferencující náhledy na spravedlnost rozdělování příjmů	26
4. Závěr a diskuse	36
4.1. Shrnutí hlavních výsledků	36
4.2. Další souvislosti	37
Shrnutí	39
Summary	39
Zusammenfassung	40
Literatura	41

VNÍMANÉ A SPRAVEDLIVÉ NEROVNOSTI: VÝVOJ V DEVADESÁTÝCH LETECH A DALŠÍ SOUVISLOSTI

Blanka Řeháková

ABSTRAKT

Hlavním cílem této práce je seznámit čtenáře s vývojem názorů na vnímané a spravedlivé příjmové nerovnosti v období mezi lety 1991 a 1999. Základní otázka na kterou hledáme odpověď zní: Do jaké míry bylo rozdělování příjmů v České republice devadesátých let pocítováno jako legitimní? Za tím účelem analyzujeme dvě sady příjmů v čase. Respondenti byli požádáni, aby odhadli, jaký je průměrný měsíční příjem lidí pracujících v jedenácti profesích, a aby rozhodli, jaký průměrný měsíční příjem by byl pro tu kterou profesi spravedlivý. Zahrnuté profese pokrývají celou škálu od nejnižšího statusu (zemědělský dělník, nekvalifikovaný dělník v továrně) až po nejvyšší (soudce Nejvyššího soudu, ministr vlády). Vnímané a spravedlivé příjmy jsou základními veličinami při studiu spravedlnosti rozdělování příjmů, neboť vstupují do celé řady měř příjmové nerovnosti, které zde jsou prezentovány a interpretovány.

KLÍČOVÁ SLOVA

skutečné příjmy, spravedlivé příjmy, vnímané příjmy, vnímané příjmové podíly, spravedlivé příjmové podíly, indikátor vnímané nerovnosti, indikátor spravedlivé nerovnosti, Theilův koeficient vnímaných příjmových podílů, Theilův koeficient spravedlivých příjmových podílů, indikátor nadhodnocení či podhodnocení profese, Leontiefův index spravedlnosti, indikátor tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů, příjem profese nízkého statusu, příjem profese vysokého statusu, hodnocení spravedlnosti, index spravedlnosti, vnímaný násobek, spravedlivý násobek

PERCEIVED AND FAIR INEQUALITIES: DEVELOPMENT IN THE NINETIES AND FURTHER COHERENCES

Blanka Řeháková

ABSTRACT

The main objective of this work was to make the readers acquainted with the development of opinions upon the perceived and fair income inequalities within the years 1991 and 1999. The basic question we are trying to answer is as follows: To what extent was the distribution of incomes in the Czech Republic of the nineties felt to be legitimate? Two sets of incomes were subject to time analyses. Respondents were asked to estimate an average monthly income of people working in eleven professions and thus to decide what monthly income would be fair for each individual profession. The included professions cover a whole scale from the lowest status (agricultural worker, unskilled worker in a factory) up to the highest one (Justice of the Supreme Court, minister of Government). Perceived and fair incomes are basic values when studying the fairness of the distribution of incomes as they enter a number of income inequality measures, presented and interpreted in this paper.

KEY WORDS

actual incomes, fair incomes, perceived incomes, perceived income shares, fair income shares, perceived inequality indicator, fair inequality indicator, Theil's coefficient of perceived income shares, Theil's coefficient of fair income shares, indicator of overvaluation or undervaluation of profession, Leontief's index of fairness, indicator of tendency towards equal distribution of incomes, low status profession income, high status profession income, assessment of fairness, fairness index, perceived multiple, fair multiple

WAHRGENOMMENE UND GERECHTE UNGLEICHHEITEN: DIE ENTWICKLUNG IN DEN NEUNZIGER JAHREN UND WEITERE ZUSAMMENHÄNGE

Blanka Řeháková

ANNOTATION

Das Hauptziel der vorliegenden Arbeit besteht darin, den Leser mit der Entwicklung der Ansichten über die wahrgenommenen und die gerechten Einkommensungleichheiten im Zeitraum von 1991 bis 1999 bekannt zu machen. Die Grundfrage, auf die wir eine Antwort suchen, lautet: In welchem Maße empfand man die Einkommensverteilung in der Tschechischen Republik der neunziger Jahre als legitim? Zum Zwecke ihrer Beantwortung analysieren wir zwei die Einkommen betreffenden Datensätze in zeitlicher Abfolge. Die Respondenten wurden gebeten, die durchschnittlichen Monatseinkommen von Werktätigen in elf Berufen zu schätzen und dann zu entscheiden, welches Monatseinkommen für eine jeweilige Berufsgruppe gerecht wäre. Die zur Untersuchung herangezogenen Berufsgruppen decken die gesamte Skala vom niedrigsten Sozialstatus (Landarbeiter, unqualifizierter Fabrikarbeiter) bis hin zum höchsten (Richter am Obersten Gericht, Minister in der Regierung) ab. Die wahrgenommenen und die gerechten Einkommen stellen beim Studium der Gerechtigkeit in der Einkommensverteilung Grundgrößen dar, da sie in eine ganze Reihe von Meßgrößen der Einkommensungleichheit, wie sie in der vorliegenden Studie vorgestellt und interpretiert werden, eingehen.

SCHLÜSSELWORTE

tatsächliche Einkommen, gerechte Einkommen, wahrgenommene Einkommen, wahrgenommene Einkommensanteile, gerechte Einkommensanteile, Indikator der wahrgenommenen Ungleichheit, Indikator der gerechten Ungleichheit, Theil-Koeffizient der wahrgenommenen Einkommensanteile, Theil-Koeffizient der gerechten Einkommensanteile, Indikator der Überbewertung und Unterbewertung eines Berufs, Leontief-Index der Gerechtigkeit, Indikator der Tendenz zur gleichmäßigen Einkommensverteilung, Einkommen in Berufen mit niedrigem Sozialstatus, Einkommen in Berufen mit hohem Sozialstatus, Bewertung der Gerechtigkeit, Index der Gerechtigkeit, wahrgenommene Vervielfachung, gerechte Vervielfachung

ÚVOD

Co je spravedlivé? Naprostá rovnost v příjmech nebo nerovnost? Pokud naprostou rovnost odmítáme, jak velkou nerovnost v rozdělování příjmů považujeme za legitimní? Studujeme-li spravedlnost rozdělování příjmů, pracujeme se dvěma základními veličinami: se *skutečnými příjmy*, tj. s částkami, které jednotlivci skutečně dostávají, a se *spravedlivými příjmy*, tj. s částkami, které považují pro sebe nebo pro druhé za spravedlivé. Pokud se dotazovaných neptáme na jejich vlastní příjmy, ale například na příjmy lidí pracujících v určitých profesích, pak skutečné příjmy nemusí odpovídat realitě, a proto spíše než o skutečných příjmech hovoříme v tomto kontextu o *vnímaných příjmech*,¹ tj. o částkách, které považují dotazovaní v roli posuzovatelů za skutečné. Jak dalece odpovídají vnímané příjmy skutečným, nás nemusí znepokojoval, neboť důležité pro následné chování lidí je, jak situaci vnímají, nikoliv jaká je objektivně [Szirmai 1988, str. 79]. Vnímané a spravedlivé příjmy jsou stavebními kameny další důležité veličiny, hodnocení spravedlnosti, která vzniká z porovnání vnímaného a spravedlivého příjmu a vyjadřuje pocit (názor), že s odměňovaným se při rozdělování příjmů zachází spravedlivě nebo nespravedlivě. Vnímané a spravedlivé příjmy jsou též základem různých měr velikosti příjmových nerovností. V této stati se budeme zabývat příjmovými nerovnostmi mezi profesemi. Příjmové rozdíly uvnitř profesí nebyly předmětem analyzovaných výzkumů. Zmíníme a využijeme i několik dalších poznatků týkajících se příjmových rozdílů obecně.²

Cílem této práce je odpovědět na následující otázky:

1. Které profese jsou po roce 1989 považovány za nespravedlivě příjmově podhodnocené, spravedlivě odměňované a nespravedlivě příjmově nadhodnocené? Mění se názory v čase? Zvětšují se vnímané nerovnosti v příjmech? Zvětšují se spravedlivé nerovnosti, tj. nerovnosti v příjmech, které jsou považované za spravedlivé?
2. V jakém vztahu jsou vnímané a spravedlivé příjmové nerovnosti mezi profesemi a jak se tento vztah v čase mění?
3. Jak se vyvíjí názor na spravedlnost rozdělování příjmů mezi profesemi?
4. Jak se mění hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu?
5. Jak se mění hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu?
6. Jakými změnami prochází názor na spravedlnost vztahu mezi příjmy profesí vysokého a nízkého statusu?
7. Jak se v čase mění názory různých vzdělanostních skupin na spravedlnost rozdělování příjmů mezi profesemi? Dochází k jejich sblížení, nebo se liší stále víc?
8. Které faktory diferencují náhledy na spravedlnost rozdělování příjmů mezi profesemi v roce 1999?

¹ Termíny spravedlivé a vnímané příjmy vznikly překladem anglických termínů *just incomes* a *perceived incomes*, které jsou používány v literatuře, ze které jsem čerpal.

² Tyto poznatky plynou z odpovědí respondentů na otázky týkající se příjmových rozdílů, aniž bylo specifikováno, zda jde o rozdíly uvnitř profesí nebo mezi profesemi.

Na základě výsledků publikovaných ve statích Řehákové [1997, 1999], které se zabývaly obdobnou problematikou, dále na základě práce Matějů [1999], který studoval souvislosti mezi ochotou přijmout stávající nebo dokonce i vyšší příjmové nerovnosti a mezi pocitem rovnosti příležitostí k životnímu úspěchu, a konečně na základě práce Kreidla [1999], kde jsou pojednány širší souvislosti formování postoje k nerovnostem, předpokládám, že se vnímané nerovnosti v příjmech zvětšují, že roste disproporce mezi vnímanými a spravedlivými nerovnostmi, protože velikost spravedlivých nerovností pořád více zaostává za vnímanými, a že rozdělování příjmů se zdá být stále méně spravedlivé. Dále očekávám, že příjem profese nízkého statusu je neustále považován za podhodnocený a příjem profese vysokého statusu za nadhodnocený a že hodnocení spravedlnosti vztahu mezi nimi je stále méně příznivé. Rovněž očekávám, že názory na problematiku nerovností se mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami spíše sblíží. Konečně očekávám (viz například práci Řehákové [1997]), že diferencujícími faktory názorů na spravedlnost rozdělování příjmů jsou charakteristiky sociální, politické a demografické, ale i názory na ideály spravedlnosti jako jsou zásluhovost, potřebnost a rovnost, a také názory na velikost nerovností, na jejich odůvodnění a význam.

2. METODOLOGIE³

2.1. VNÍMANÉ A SPRAVEDLIVÉ PŘÍJMOVÉ PODÍLY A Z NICH ODVOZENÉ UKAZATELE

Ve výzkumech Sociální nerovnosti 1992 (ISSP), Sociální spravedlnost 1995 (ISJP) a Sociální nerovnosti a spravedlnost 1999 (ISSP) byli respondenti požádáni, aby odhadli, jaký mají průměrný hrubý měsíční příjem lidé v následujících profesích: kvalifikovaný dělník v továrně, obvodní lékař, prodavač v obchodním domě, ředitel velkého podniku, právník, vlastník malého obchodu, zemědělský dělník, majitel velké továrny, soudce Nejvyššího soudu, nekvalifikovaný dělník v továrně, ministr. O takto získaných částkách budeme dále hovořit jako o odhadnutých nebo vnímaných příjmech. Reprezentují tedy vnímané příjmové nerovnosti mezi vyjmenovanými profesemi.

Označme $V(i)$ vnímaný příjem lidí v i -té profesi. Pak výraz $\alpha(i) = V(i) / \sum V(j)$ můžeme interpretovat jako indikátor vnímaného umístění i -té profese v příjmové hierarchii a budeme ho nazývat *vnímaný příjmový podíl*. Platí, že $\alpha(i) \geq 0$ pro $i = 1, 2, \dots, K$, kde K je počet profesí (v našem případě $K = 11$) a $\sum \alpha(i) = 1$. Vnímaný příjmový podíl tedy může nabývat hodnot mezi nulou a jedničkou. Je-li $\alpha(i) < \alpha(j)$, je vnímané umístění i -té profese níže než vnímané umístění j -té profese.

Z vnímaných příjmových podílů vytvoříme *indikátor vnímané nerovnosti* $\alpha = \alpha(\text{špička}) / \alpha(\text{spodek})$, kde $\alpha(\text{špička})$ je vnímaný příjem lidí, kteří pracují v nejvíce placené profesi a $\alpha(\text{spodek})$ je vnímaný příjem lidí, kteří vykonávají profesi vnímanou jako nejméně placenou. Hodnoty, kterých nabývá indikátor vnímané nerovnosti, jsou větší nebo rovné jedničce. Hodnota jedna je dosažena v případě, když $\alpha(\text{špička}) = \alpha(\text{spodek})$, tj. v případě, kdy příjmy všech uvažovaných profesí jsou vnímané jako stejné. Čím je indikátor větší, tím

³ Jelikož zde využívané přístupy nejsou v české sociologii běžné, věnuji jejich výkladu více místa, než je obvyklé.

větší je vnímaná nerovnost. Všechny až dosud zmíněné indikátory jsou přežaty z práce Artse, Hermkense a van Wijcka [1999].

Vnímanou nerovnost budeme též měřit pomocí *Theilova koeficientu vnímaných příjmových podílů* $T(V) = \sum \alpha(i) \ln[K\alpha(i)]$, kde K je počet profesí a \ln je logaritmus o základu e [Theil 1967]. Hodnoty Theilova koeficientu leží mezi nulou a $\ln K$. Pro $K = 11$, je $\ln K = 2,398$. Theilův koeficient se rovná nule v případě naprosté rovnosti, tj. když podle názoru posuzovatelů (respondentů) jsou všechny profese odměňovány stejně. Rovná se $\ln K$ v případě naprosté nerovnosti, tj. když podle názoru posuzovatelů jedna profese dostává vše a ostatní nic. Theilův koeficient úzce souvisí s entropií H vnímaných příjmových podílů $\alpha(1), \alpha(2), \dots, \alpha(K)$, neboť $T(V) = \ln K - H[\alpha(1), \alpha(2), \dots, \alpha(K)]$. Entropie $H = -\sum \alpha(k) \ln \alpha(k)$ je mírou variability rozdělení vnímaných příjmových podílů.

Respondenti nebyli jen požádáni, aby odhadli hrubý měsíční příjem lidí pracujících ve výše uvedených jedenácti profesích, ale také aby řekli, kolik by tito lidé měli mít v průměru měsíčně hrubého příjmu. O těchto částkách budeme dále mluvit jako o spravedlivých nebo zasloužených příjmech. Reprezentují spravedlivé rozdělování příjmů mezi vyjmenované profese. Označíme-li $S(i)$ spravedlivý příjem i -té profese, pak výraz $\beta(i) = S(i) / \sum S(j)$ můžeme interpretovat jako indikátor spravedlivého umístění i -té profese v příjmové hierarchii a budeme ho nazývat *spravedlivý příjmový podíl*. Tento indikátor má pochopitelně zcela stejné vlastnosti jako vnímaný příjmový podíl $\alpha(i)$. To znamená, že $\beta(i) \geq 0$ pro $i = 1, 2, \dots, K$, kde K je počet uvažovaných profesí, $\sum \beta(i) = 1$ a je-li $\beta(i) < \beta(j)$, je spravedlivé umístění i -té profese v příjmové hierarchii níže než spravedlivé umístění j -té profese.

Analogicky k indikátoru vnímané nerovnosti α vytvoříme *indikátor spravedlivé nerovnosti* $\beta = \beta(\text{špička}) / \beta(\text{spodek})$, kde $\beta(\text{špička})$ je spravedlivý příjem lidí pracujících v profesi, která by měla být nejvíce placena a $\beta(\text{spodek})$ je spravedlivý příjem lidí pracujících v profesi, která by měla být nejméně placena. Indikátor spravedlivé nerovnosti nabývá hodnot větších nebo rovných jedné. Rovná se jedné, když spravedlivé příjmy všech uvažovaných profesí jsou stejné. Čím je větší, tím větší je spravedlivá nerovnost, čili tím větší nerovnost je považovaná za spravedlivou.

Spravedlivou nerovnost budeme také měřit pomocí *Theilova koeficientu spravedlivých příjmových podílů* $T(S) = \sum \beta(i) \ln[K\beta(i)]$, $K =$ počet profesí, \ln je logaritmus o základu e . $T(S) = 0$, když spravedlivé příjmy všech uvažovaných profesí jsou stejné, $T(S) = \ln K$, jestliže spravedlivý příjmový podíl jedné profese se rovná jedné a spravedlivé příjmové podíly všech zbylých profesí se rovnají nule. Theilův koeficient spravedlivých příjmových podílů je analogií k Theilovu koeficientu vnímaných příjmových podílů.

Respondenti nebyli explicitně žádáni, aby označili, které profese považují za příjmově podhodnocené a které považují za příjmově nadhodnocené. Jejich názor se dá ovšem odvodit z výše uvedených otázek. Za *indikátor nadhodnocení* či *podhodnocení profese i* vezmeme $R(i) = \alpha(i) / \beta(i)$, tedy podíl vnímaného a spravedlivého příjmového podílu profese i . $R(i) = 1$, když $\alpha(i) = \beta(i)$, tj. když vnímaný a spravedlivý příjmový podíl profese i je stejný, a tedy profese i je vnímána jako spravedlivě odměňovaná. $R(i) > 1$, když $\alpha(i) > \beta(i)$, tj. když vnímaný příjmový podíl profese i je větší než spravedlivý příjmový podíl profese i , a tedy profese i je vnímána jako příjmově nadhodnocená. $R(i) < 1$, když $\alpha(i) < \beta(i)$, tj. když vnímaný příjmový podíl profese i je menší než spravedlivý příjmový podíl profese i , a tedy profese i je vnímána jako příjmově podhodnocená.

Respondenti nebyli ani explicitně dotazováni, do jakého stupně považují rozdělování příjmů za spravedlivé. Za předpokladu, že je tento soud založen na odchylce vnímaného a spravedlivého rozdělování příjmů mezi profese, můžeme použít jako indikátor tohoto soudu *Leontiefův index spravedlnosti* $L = \min[R(1), R(2), \dots, R(K)]$, kde min je zkratka pro minimum. Vyšší hodnota L indikuje spravedlivější rozdělení příjmů. Indikátor R(i) a Leontiefův index spravedlnosti L jsou převzaty ze stati Artse, Hermkense a van Wijcka [1999].

Z Theilova koeficientu vnímaných příjmových podílů a z Theilova koeficientu spravedlivých příjmových podílů je zkonstruován *indikátor tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů* $TRR = [T(V) - T(S)] / T(V)$. Tento indikátor je vždy menší nebo roven jedné, rovná se jedné, když T(S) se rovná nule, tj. když spravedlivé příjmy všech profesí jsou stejné. Čím blíže jsou hodnoty TRR k jedničce, tím silnější je tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů. Autor tohoto indikátoru, Szirmai [1988], ho interpretuje dvojím způsobem. Jednak jako indikátor velikosti přání změnit rozdělování vnímaných příjmů ve společnosti, jednak jako indikátor neshody mezi vnímanými a spravedlivými příjmovými nerovnostmi. Sám dává přednost první interpretaci.

2.2. HODNOCENÍ SPRAVEDLNOSTI

Faktorová analýza vnímaných, respektive spravedlivých příjmů rozdělila ve všech třech obdobích sledované profese do tří stejných skupin. Do první skupiny patří nekvalifikovaný a kvalifikovaný dělník v továrně, prodavač a zemědělský dělník. Do druhé skupiny patří obvodní lékař a vlastník malého obchodu.⁴ Třetí skupinu tvoří ředitel velkého podniku, právník, majitel velké továrny, soudce Nejvyššího soudu a ministr.⁵ *Příjem profese nízkého statusu* bude reprezentován aritmetickým průměrem příjmů čtyř profesí, které tvoří první skupinu. *Příjem profese vysokého statusu* bude reprezentován aritmetickým průměrem příjmů pěti profesí, které tvoří třetí skupinu. Tento přístup je vhodný ze dvou důvodů: jednak redukuje náhodnou chybu měření a jednak umožňuje zobecnění.

K posouzení spravedlnosti odměňování profese nízkého a vysokého statusu použijeme *indexu spravedlnosti IS*, který je definován jako aritmetický průměr *hodnocení spravedlnosti*, přičemž

$$\text{hodnocení spravedlnosti} = \ln(\text{vnímaný příjem} / \text{spravedlivý příjem}) = \ln(V/S).$$

To znamená, že $IS = E[\ln(V/S)]$, E je zde použito jako symbol pro aritmetický průměr. Takto zavedené hodnocení spravedlnosti pochází od Jasso [1978]. Téma indexu spravedlnosti včetně jeho rozkladů, které budou uvedeny níže, je podrobně zpracováno ve stati Jasso [1999]. Hodnocení spravedlnosti je menší / rovno / větší než nula právě když vnímaný příjem je menší / stejný / větší než spravedlivý příjem, tj. když posuzovatel považuje danou profesi za podhodnocenou / spravedlivě odměňovanou / nadhodnocenou.

Předpokládejme, že z celkového počtu m posuzovatelů považuje p posuzovatelů danou profesi za podhodnocenou a n posuzovatelů za nadhodnocenou ($p \geq 0$, $n \geq 0$, $p + n \leq m$).

⁴ Touto skupinou se nebudeme dále zabývat, neboť je málo reprezentativní.

⁵ Stejně rozdělení profesí dostaneme i pomocí průměrných hodnot vnímaných a spravedlivých příjmových podílů jednotlivých profesí.

Když označíme množiny posuzovatelů, kteří považují danou profesi za podhodnocenou / nadhodnocenou písmeny P a N, pak index spravedlnosti vypočtený na množině všech posuzovatelů je váženým průměrem indexů spravedlnosti vypočtených na množinách P a N, tj. $IS = [p/m] IS(P) + [n/m] IS(N)$. První sčítanec je menší než nula, druhý sčítanec je větší než nula. Odtud plyne, že index spravedlnosti může nabývat libovolné reálné hodnoty, klesá s podílem podhodnocení a s průměrnou hodnotou ze všech podhodnocení a roste s podílem nadhodnocení a s průměrnou hodnotou ze všech nadhodnocení. Nulová hodnota indexu spravedlnosti nemá jednoznačnou interpretaci. Považují-li všichni posuzovatelé příjem určité profese za spravedlivý, pak se index spravedlnosti rovná nule. IS se však také rovná nule v případě, že $[n/m] IS(N) = -[p/m] IS(P)$.

Index spravedlnosti lze rozdělit do dvou složek, a sice

$$IS = \ln[E(V) / E(S)] + \ln\{[1 - A(V)] / [1 - A(S)]\},$$

$A(V) = 1 - [G(V) / E(V)]$, $A(S) = 1 - [G(S) / E(S)]$, G značí geometrický průměr. První složka se týká aritmetických průměrů vnímaných a spravedlivých příjmů, druhá složka odráží neshodu posuzovatelů na velikost skutečného nebo spravedlivého příjmu. $A(V)$ je totiž míra koncentrace (rozptýlení) rozdělení vnímaných příjmů, $A(S)$ je totéž pro rozdělení spravedlivých příjmů. Symbolicky můžeme tedy zapsat, že $IS = \ln(\text{průměr}) + \ln(\text{neshoda})$. První složka je menší / rovna / větší než nula, když průměr vnímaných příjmů je menší / stejný / větší než průměr spravedlivých příjmů. Druhá složka je menší / rovna / větší než nula, když neshoda v hodnotách vnímaných příjmů je větší / stejná / menší než neshoda v hodnotách spravedlivých příjmů.

Je možný ještě další rozklad indexu spravedlnosti, a sice

$$IS = \ln\{E(V) [1 - A(V)]\} - \ln\{E(S) [1 - A(S)]\},$$

což zapíšeme symbolicky jako $IS = \ln(\text{realita}) - \ln(\text{ideologie})$. Pod pojmem realita míníme to, co posuzovatelé vnímají, pod pojmem ideologie rozumíme to, co je spravedlivé v očích posuzovatelů. Index spravedlnosti roste, čím příznivější je realita, a klesá, čím více žádá ideologie.

Dále budeme pracovat s pojmy *vnímaný násobek* (VN) a *spravedlivý násobek* (SN). VN = vnímaný příjem profese vysokého statusu / vnímaný příjem profese nízkého statusu. SN = spravedlivý příjem profese vysokého statusu / spravedlivý příjem profese nízkého statusu. Jejich podíl, tj. VN / SN, hodnotí *spravedlnost vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu*. Je-li vnímaný (spravedlivý) násobek menší než jedna, pak se posuzovatel domníval, že profese vysokého statusu je (by měla být) placena méně než profese nízkého statusu a číslo samo udává kolikrát. Je-li vnímaný (spravedlivý) násobek roven jedné, pak se posuzovatel domníval, že obě profese jsou (by měly být) placeny stejně. Je-li vnímaný (spravedlivý) násobek větší než jedna, pak se posuzovatel domníval, že profese vysokého statusu je (by měla být) placena více než profese nízkého statusu a číslo samo udává kolikrát více. Je-li vnímaný násobek menší než spravedlivý (tj. VN / SN < 1), je vnímaný násobek považován za nespravedlivě malý. Je-li vnímaný násobek stejný jako spravedlivý násobek (tj. VN / SN = 1), je považován za spravedlivý. Je-li vnímaný násobek větší než spravedlivý násobek (tj. VN / SN > 1), je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký.

2.3. POUŽITÉ ANALYTICKÉ METODY

Ověřování hypotéz o vývoji průměrných hodnot výše uvedených indikátorů a indexů v čase a na různých podsouborech budeme provádět simultánně. Simultánní testování znamená přijetí či odmítnutí několika výroků současně. To znamená, že odmítání dílčích nulových hypotéz bude obtížnější než v případě, kdy pracujeme s jednotlivými výroky odděleně. Nebude-li řečeno jinak, budeme simultánní testování provádět na běžné hladině významnosti 0,05. K tomuto tématu odkazují čtenáře na knihu Řeháka a Řehákové [1986], speciálně na Dodatek III (str. 323) a metodu THK 3 (str. 160).

Kromě simultánního porovnávání průměrů sledovaných koeficientů na různých podsouborech využijeme též lineární a logistickou regresi. V regresní analýze jde o to, že se snažíme predikovat hodnoty vysvětlované proměnné pomocí jedné nebo více vysvětlujících proměnných. Je-li vysvětlovaná proměnná spojitá, nebo alespoň ji lze považovat za aproximaci spojitě proměnné, používáme lineární regresi, je-li vysvětlovaná proměnná kategorizovaná, používáme logistickou regresi. Technika lineární regrese je aplikovatelná i v případech, kdy model lze zapsat jako lineární funkci proměnných, které jsou sami o sobě nelineární. Tato nelineárnost se může vyskytovat jak u vysvětlované, tak u vysvětlujících proměnných. Tak budeme například v jednom případě pracovat nikoliv s vysvětlovanou proměnnou Y , ale s vysvětlovanou proměnnou $\ln Y$. Model pro Y je pak $Y = \exp(b_0 + b_1 X_1 + \dots + b_p X_p)$. Často se místo vysvětlujících proměnných X objeví v regresních rovnicích X^3 , nebo také X^2 .

Jednotlivé regresní modely jsou prezentovány pouze s těmi proměnnými, jejichž přínos k predikci vysvětlované proměnné se ukázal statisticky významným. K jejich určení byla použita metoda po krocích (stepwise procedure). Tato metoda dala ve všech případech stejné výsledky, jako metoda, která začíná se všemi uvažovanými vysvětlujícími proměnnými a na každém z dalších kroků podle určitého kritéria jednu z nich vylučuje (backward elimination). Více o těchto metodách výběru proměnných se lze dozvědět například v knize Jobsona [1991]. Jelikož v modelech vystupují vysvětlující proměnné, které jsou evidentně závislé, například X^2 a X^3 , ale i jiné, bylo nutné věnovat zvýšenou pozornost nebezpečí kolinearity. Na základě kolineární diagnostiky, s kterou se lze seznámit v již citované Jobsonově knize, můžeme multikolinearitě, která by způsobovala v předkládaných modelech nějaký závažnější problém, vyloučit.

2.4. NÁZVY VYSVĚTLUJÍCÍCH PROMĚNNÝCH Z REGRESNÍCH MODELŮ A JEJICH VÝZNAM

Proměnná *prospěch* je postoj k výroku „Nerovnost trvá, protože je to prospěšné pro bohaté a mocné.“

Proměnná *zlišťnost* je postoj k výroku „Nikdo by nestudoval roky na právníka nebo na doktora, kdyby neočekával, že bude mít mnohem vyšší výdělků než řadový dělník.“

Proměnná *prosperita* je postoj k výroku „Velké rozdíly v platech jsou důležité pro prosperitu České republiky“.

Proměnná *rozdíly* je postoj k výroku „Příjmové rozdíly u nás jsou příliš velké.“

Proměnná *vláda* je postoj k výroku „Je na vládě, aby snížila velké rozdíly v příjmech.“

Proměnná *úspěch* je postoj ke tvrzení „Lidé mají u nás stejné možnosti dosáhnout v životě úspěchu.“

Proměnná *potřebnost* je postoj ke tvrzení „Lidé v naší zemi dostanou v podstatě všechno, co potřebují.“

Proměnná *rovnoměrnost* je postoj ke tvrzení „Nejspravedlivější způsob rozdělování majetku a příjmu je dát všem stejně.“

Proměnná *příležitost* je postoj ke tvrzení „Je správné, že někteří lidé mají více peněz nebo majetku, ale jen v případě, když všichni lidé mají stejné příležitosti.“

Hodnoty všech těchto proměnných jsou -2, -1, 0, 1, 2 s významy: zcela nesouhlasím, spíše nesouhlasím, ani souhlas, ani nesouhlas, spíše souhlasím, zcela souhlasím.

Proměnná *spravedlnost* je ohodnocení spravedlnosti vlastního platu. Její hodnoty jsou -2, -1, 0 s významy: jsem zaplacen(a) mnohem méně než je spravedlivé, o něco méně než je spravedlivé, zhruba tolik, kolik je spravedlivé.

Proměnná *současnost* charakterizuje přínos současného ekonomického systému pro respondenta a jeho rodinu.

Proměnná *budoucnost* charakterizuje přínos současného ekonomického systému pro respondenta a jeho rodinu v horizontu příštích pěti let.

Obě proměnné nabývají hodnot -2, -1, 0, 1, 2 s významy: mnohem více špatného než dobrého, více špatného než dobrého, stejně dobrého jako špatného, více dobrého než špatného, mnohem více dobrého než špatného.

Proměnná *příjem* charakterizuje velikost příjmu respondenta. Její hodnoty však nejsou částky v korunách, ale vznikají tak, že respondent umísťuje sám sebe na stupnici 1 až 10, přičemž jednička označuje osoby s nejnižšími příjmy v naší zemi a desítka naopak osoby s nejvyššími příjmy. V analýzách pracujeme s hrubší kategorizací, která vzniká sloučením stupňů 1-3, 4-5, 6-10, takže proměnná *příjem* nabývá pouze tří hodnot: -1, 0, 1.

Proměnná *životní úroveň* charakterizuje životní úroveň respondenta. Respondent se opět umísťuje na stupnici 1 až 10, kde jednička představuje domácnost s nejnižší životní úrovní a desítka naopak s nejvyšší životní úrovní. Stejně jako prve vytvoříme hrubší kategorizaci sloučením stupňů 1-3, 4-5, 6-10, a tak proměnná životní úroveň nabývá pouze tří hodnot, které označíme -1, 0, 1.

Proměnná *třída* charakterizuje sebezaražení respondenta do společenských skupin či tříd. Původních šest tříd je transformováno do čtyř: 1 = nižší nebo dělnická, 2 = nižší střední, 3 = střední, 4 = vyšší střední nebo vyšší.

Proměnná *společenská třída* rovněž charakterizuje sebezaražení respondenta do společenských skupin, ale nabídnutá kategorizace neobsahuje dělnickou třídu, takže ti, kteří se dříve zařadili do dělnické třídy, se nyní musí zařadit jinam. Nabízené třídy jsou: 1 = nižší, 2 = nižší střední, 3 = střední, 4 = vyšší střední, 5 = vyšší.

Význam proměnné *politická orientace* je zřejmý z jejího názvu. Její hodnoty jsou tvořeny alternativami, které byly respondentům nabídnuty: 1 = jasná levice, 2 = spíše nalevo, 3 = střed, 4 = spíše napravo, 5 = jasná pravice.

Proměnná *stáří* nabývá hodnot od 18 do 81 let po roce.

Proměnná *věk* nabývá hodnot 1 = 18 – 27 let, 2 = 28 – 37 let, 3 = 38 – 47 let, 4 = 48 – 57 let, 5 = 58 a více let.

Proměnná *vzdělání* charakterizuje nejvyšší dosažené vzdělání respondenta nabývá hodnot 1 = bez maturity, 2 = s maturitou, 3 = vysokoškolské.

Proměnné *maturita* a *diplom* jsou indikátorové proměnné typu dummy. *Maturita* = 1, jestliže *vzdělání* = 2, *maturita* = 0, jestliže *vzdělání* = 1 nebo 3. *Diplom* = 1, jestliže *vzdělání* = 3, *diplom* = 0, jestliže *vzdělání* = 1 nebo 2.

Proměnná *podnikatel* je rovněž indikátorová proměnná typu dummy. Rovná se jedné, je-li respondent podnikatel, rovná se nule v opačném případě.

3. VÝSLEDKY

3.1. SPRAVEDLNOST ROZDĚLOVÁNÍ PŘÍJMŮ

Jak ukazují výsledky nejrůznějších výzkumů, roste citlivost ke zvětšujícím se nerovnostem, a to zejména ve sféře odměňování. Ke stejným závěrům docházíme i z porovnání odpovědí na otázku: „Co si myslíte o platových rozdílech, které jsou v současnosti v České republice? Jsou tyto rozdíly příliš velké, spíše velké, přiměřené, spíše malé nebo příliš malé?“ Procenta jednotlivých názorů v letech 1991, 1995 a 1999 jsou v tabulce 1. Porovnání procent v jednotlivých letech odhaluje, že v čase přibývá odpovědí „příliš velké“ (značný skok je mezi roky 1991 a 1995) a ubývá odpovědí „spíše malé“ a „příliš malé“. Zastoupení názoru, že rozdíly jsou velké, stoupalo (69,3 % - 81,5 % - 88,9 %) , zastoupení názoru, že rozdíly jsou malé, klesalo (19,0 % - 4,6 % - 1,5 %). Vzestup i pokles jsou obzvlášť významné mezi roky 1991 a 1995.

Tabulka 1 Názory na platové rozdíly v České republice (v procentech)

	Příliš velké	Spíše velké	Přiměřené	Spíše malé	Příliš malé	n
1991	30,3	39,0	11,7	15,0	4,0	746
1995	44,4	37,1	13,9	3,9	0,7	1194
1999	48,8	40,1	9,6	1,4	0,1	1799

Pramen: Sociální spravedlnost (ISJP) 1991, 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Pro srovnání uvádím obdobné údaje z některých dalších zemí v transformaci. Například v Maďarsku v roce 1991 považovalo platové rozdíly za velké 90,7 % občanů a v roce 1996 už 96,3 %. Obdobná čísla pro Bulharsko jsou 95,8 % a 98,6 %, pro Rusko 76,8 % a 92,2 % a pro území bývalé Německé demokratické republiky 63,8 % a 78,5 %. Údaje některých stabilních západních demokracií z roku 1991 potvrzují, že i tam je dominantním názorem přesvědčení, že platové rozdíly jsou příliš nebo spíše velké. Ve Spojených státech amerických zastávalo tento názor 66,3 % občanů, ve Velké Británii 80,0 %, v Nizozemí 72,0 % a v západních zemích Německa 71,8 %.

Jestliže tedy stále větší část našich občanů dochází k přesvědčení, že rozdíly v platech jsou nepřiměřeně velké, jak velké rozdíly mezi profesí nízkého a vysokého statusu považují za zasloužené a jak se tyto rozdíly v čase mění? Spočteme-li aritmetický průměr ze spravedlivých násobků, dostaneme pro roky 1992, 1995 a 1999 hodnoty 4,258 (0,123), 4,767 (0,176), 5,514 (0,088), čísla v závorkách jsou směrodatné chyby. Platí, že 4,258 je významně menší než 4,767 a tato hodnota je významně menší než 5,514. Průměrné hodnoty spravedlivého násobku v čase rostou, což znamená, že lidé považují za spravedlivé stále větší rozdíly v příjmech profese vysokého a nízkého statusu. Informativnější než průměry jsou údaje v tabulce 2, které říkají, pro kolik procent respondentů v tom kterém roce byl spravedlivý násobek z určitého intervalu hodnot. Tato tabulka velmi přesvědčivě dokumentuje, jak se rozdělení spravedlivých násobků v čase posouvá stále k vyšším hodnotám.

Tabulka 2 Procenta názoru, že spravedlivý násobek by měl být z intervalu:

	(0;1>	(1;1,5>	(1,5;2>	(2;3>	(3;4>	(4;5>	(5;7>	(7;10>	(10;∞>	n
1992	0,7	4,0	8,2	25,1	20,1	16,5	16,2	5,2	4,1	582
1995	0,3	1,9	7,0	20,6	24,4	15,6	17,7	7,7	4,8	911
1999	0,1	0,9	3,9	13,6	18,9	16,5	23,4	15,1	7,5	1420

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: spravedlivý násobek = spravedlivý příjem profese vysokého statusu / spravedlivý příjem profese nízkého statusu

Procento lidí, kteří se domnívají, že příjem profese vysokého statusu by měl být více než pětina násobkem příjmu profese nízkého statusu, stále roste (25,5 % v roce 1992, 30,2 % v roce 1995, 46,0 % v roce 1999). Růst velikosti spravedlivých násobků sám o sobě však ještě nic neznamená. Rozhodující je, co roste rychleji, zda vnímané nebo spravedlivé příjmové nerovnosti. Proto zaměříme svou pozornost na průměrné hodnoty z podílu vnímaného a spravedlivého násobku (VN / SN). Ty jsou 1,862 (0,048) v roce 1992, 2,308 (0,088) v roce 1995, 2,540 (0,052) v roce 1999 (čísla v závorkách jsou směrodatné chyby). Platí, že 1,862 je významně menší než 2,308 a tato hodnota je významně menší než 2,540. To znamená, že tyto hodnoty v čase rostou, a tedy hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu je stále nepříznivější. Velmi instruktivní je i tabulka 3, která udává, kolik procent respondentů v tom kterém roce mělo hodnotu VN / SN z určitého intervalu. Zhruba můžeme říci, že v čase ubývá respondentů s hodnotou VN / SN ≤ 2 a přibývá respondentů s hodnotou VN / SN > 2, tj. těch, pro které jsou vnímané příjmové nerovnosti víc než dvojnásobkem spravedlivých.

Tabulka 3 Procenta názoru, že podíl vnímaného a spravedlivého násobku by měl být z intervalu:

	(0;0,5>	(0,5; 0,95>	(0,95; 1,05>	(1,05; 1,5>	(1,5;2>	(2;3>	(3;4>	(4;6>	(6;∞>	n
1992	1,0	5,5	5,0	33,8	26,0	18,5	6,3	2,5	1,5	524
1995	0,4	5,4	5,4	29,6	24,5	20,5	6,0	4,3	4,1	821
1999	0,5	2,6	2,9	21,4	22,1	27,0	11,5	7,4	4,7	1287

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: vnímaný násobek = vnímaný příjem profese vysokého statusu / vnímaný příjem profese nízkého statusu, spravedlivý násobek = spravedlivý příjem profese vysokého statusu / spravedlivý příjem profese nízkého statusu

V hodnocení spravedlnosti odměňování profese nízkého statusu dominuje vždy názor, že je tato profese nespravedlivě podhodnocena. Důkazem jsou záporné hodnoty indexu spravedlnosti IS (viz tabulku 4). Z velikosti indexu spravedlnosti se zdá být zřejmé, že největší nespravedlnost typu podhodnocení byla pocíťována v roce 1992, v roce 1995 došlo k výraznému zlepšení a v roce 1999 ke zhoršení, i když ne až na úroveň roku 1992. Pokud bychom testovali rozdílnost dvojic indexů jednotlivě, pak skutečně se rok 1992 liší významně od roku 1995 i 1999 a rok 1995 se liší významně od roku 1999. Závěr simultánního testování je ale takový, že významně se liší jen rok 1992 a 1995.

Tabulka 4 Hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu: index spravedlnosti (IS) a jeho rozklady

	IS	Směrodatná chyba IS	ln(průměr)	ln(neshoda)	ln(realita)	ln(ideologie)
1992	-0,382	0,011	-0,387	0,005	8,163	8,544
1995	-0,332	0,009	-0,340	0,008	8,658	8,990
1999	-0,355	0,007	-0,350	-0,005	8,937	9,292

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Rozklad indexu spravedlnosti na složky ln(průměr) a ln(neshoda) poskytuje tyto informace: první složka co do velikosti je určující a je vždy záporná (viz tabulku 4). To znamená, že průměr vnímaných příjmů profese nízkého statusu je menší než průměr spravedlivých příjmů této profese. Druhá složka je kladná v roce 1992 a 1995, což signalizuje, že neshoda posuzovatelů v hodnotách vnímaných příjmů je menší než neshoda v hodnotách spravedlivých příjmů. V roce 1999 je tomu naopak. Rozklad indexu spravedlnosti na složky ln(realita) a ln(ideologie) signalizuje, že posuzovatelé vnímali růst skutečného příjmu profese nízkého statusu, ale současně rostla i částka, kterou pokládali za spravedlivou (viz tabulku 4).

V hodnocení spravedlnosti odměňování profese vysokého statusu dominuje vždy názor, že je tato profese nespravedlivě nadhodnocena (viz tabulku 5). Usuzujeme tak z toho, že znaménko indexu spravedlnosti IS je stále kladné. Hodnoty indexu spravedlnosti výzkum od výzkumu významně rostou, takže největší nespravedlnost typu nadhodnocení pozorujeme v roce 1999. Z rozkladu indexu spravedlnosti na složky $\ln(\text{průměr})$ a $\ln(\text{neshoda})$ vyplývá, že průměr vnímaných příjmů je vždy větší než průměr spravedlivých příjmů a stále více se od sebe vzdalují (viz tabulku 5). Neshoda posuzovatelů v hodnotách vnímaných příjmů byla v roce 1992 menší než neshoda v hodnotách spravedlivých příjmů, v dalších letech se situace obrátila. Rozklad indexu spravedlnosti na složky $\ln(\text{realita})$ a $\ln(\text{ideologie})$, který je rovněž uveden v tabulce 5, ukazuje, že posuzovatelé zaznamenali nárůst skutečného příjmu profese vysokého statusu, ale současně i připouštěli větší hodnoty spravedlivých příjmů.

Tabulka 5 Hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu: index spravedlnosti (IS) a jeho rozklady

	IS	Směrodatná chyba IS	$\ln(\text{průměr})$	$\ln(\text{neshoda})$	$\ln(\text{realita})$	$\ln(\text{ideologie})$
1992	0,120	0,017	0,089	0,031	9,957	9,836
1995	0,271	0,016	0,288	-0,017	10,661	10,390
1999	0,424	0,013	0,434	-0,010	11,289	10,865

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

V tabulce 6 jsou průměrné hodnoty a směrodatné chyby indikátorů vnímané nerovnosti α , spravedlivé nerovnosti β a Leontiefova indexu spravedlnosti L. Vnímaná nerovnost v čase významně roste, což usuzujeme z toho, že hodnota $E[\alpha(1992)]$ je významně menší než $E[\alpha(1995)]$ a ta je opět významně menší než $E[\alpha(1999)]$. Dále platí, že $E[\beta(1992)]$ je významně menší než $E[\beta(1995)]$ a ta se významně neliší od $E[\beta(1999)]$. To znamená, že nerovnost, která je považovaná za spravedlivou, se mezi roky 1992 a 1995 zvětšuje a dál se už nemění. Průměrné hodnoty Leontiefova indexu spravedlnosti se v čase významně zmenšují, což indikuje, že rozdělování příjmů mezi jedenáct uvažovaných profesí je považováno za stále méně spravedlivé.

Tabulka 6 Indikátory vnímané nerovnosti (α), preferované nerovnosti (β) a Leontiefov index spravedlnosti (L)

	E (α)	Směr. chyba	E (β)	Směr. chyba	E (L)	Směr. chyba
1992	18,299	0,526	10,780	0,381	0,505	0,008
1995	30,035	2,107	13,849	1,124	0,481	0,007
1999	35,008	0,950	13,396	0,366	0,431	0,005

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: E je symbol pro aritmetický průměr

Průměrné hodnoty indikátoru nadhodnocení či podhodnocení $E[R(i)]$, $i = 1, 2, \dots, 11$ rozdělují profese v roce 1992 do tří skupin. Mezi podhodnocené profese je zařazen kvalifikovaný a nekvalifikovaný dělník v továrně, zemědělský dělník, prodavač v obchodním domě, vlastník malého obchodu a obvodní lékař. Mezi spravedlivě ohodnocené profese se dostává jen právník. Ostatní profese, tj. soudce Nejvyššího soudu, ředitel velkého podniku, majitel velké továrny a ministr, jsou zařazeny do skupiny nadhodnocených. V letech 1995 a 1999 dochází pouze k jediné změně – profese právníka je přeřazena do profesí nadhodnocených.

V tabulce 7 jsou průměrné hodnoty a směrodatné chyby Theilova koeficientu vnímaných příjmových podílů $T(V)$, Theilova koeficientu spravedlivých příjmových podílů $T(S)$ a indikátoru tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů TRR. Průměrné hodnoty Theilova koeficientu vnímaných příjmových podílů v čase významně rostou, z čehož usuzujeme na růst vnímaných nerovností, což je ve shodě se závěrem, který jsme učinili na základě průměrných hodnot indikátoru vnímaných nerovností α . Pro průměrné hodnoty Theilova koeficientu spravedlivých příjmových podílů platí, že mezi roky 1992 a 1995 se významně neměnily, zatímco v roce 1999 byl zaznamenán významný vzestup. To znamená, že spravedlivé nerovnosti byly v roce 1999 významně větší než v roce 1992 i v roce 1995. To je jiný závěr, než jaký poskytly průměrné hodnoty indikátoru spravedlivé nerovnosti β , podle kterých byly spravedlivé nerovnosti v roce 1999 významně větší než v roce 1992 a stejné jako v roce 1995. Z průměrných hodnot indikátoru tendence k rovnoměrnému rozdělení příjmů TRR se zdá, že tato tendence byla v roce 1995 na stejné úrovni jako v roce 1992, zatímco v roce 1999 byla vyšší jak vzhledem k roku 1992, tak vzhledem k roku 1995. Simultánní testování s hladinou významnosti 0,05 tento závěr nepotvrdilo, neboť prohlásilo všechny tři hodnoty za nevýznamně odlišné. Významné zesílení tendence k rovnoměrnému rozdělení příjmů v roce 1999 vzhledem k roku 1995, nikoli však vzhledem k roku 1992, prokážeme, když budeme pracovat s hladinou významnosti 0,10.

Tabulka 7 Theilův koeficient vnímaných příjmových podílů ($T(V)$) a spravedlivých příjmových podílů ($T(S)$), indikátor tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů (TRR)

	E ($T(V)$)	Směr. chyba	E ($T(S)$)	Směr. chyba	E (TRR)	Směr. chyba
1992	0,384	0,008	0,241	0,007	0,362	0,015
1995	0,423	0,008	0,250	0,007	0,364	0,012
1999	0,483	0,006	0,281	0,005	0,392	0,008

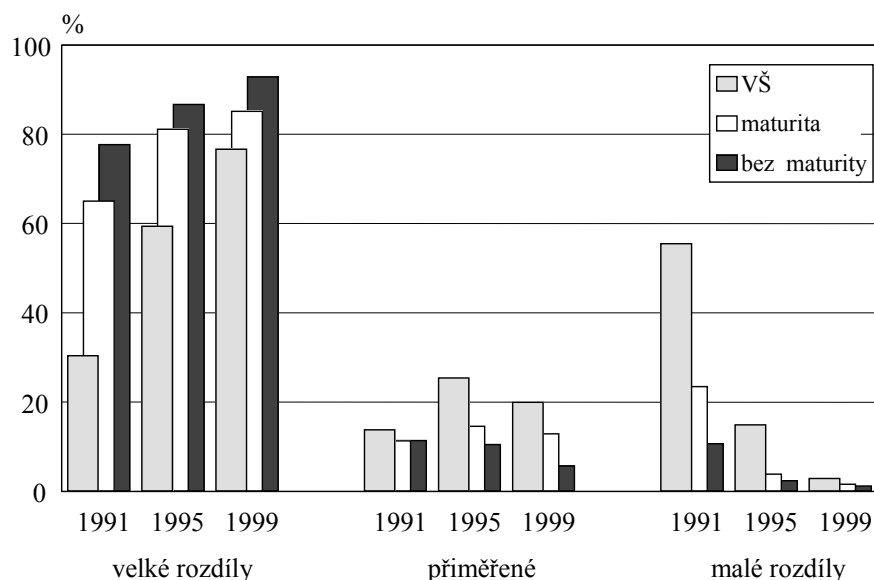
Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: E je symbol pro aritmetický průměr

3.2. SPRAVEDLNOST ROZDĚLOVÁNÍ PŘÍJMŮ A VZDĚLÁNÍ

Mezi faktory, které diferencují názory na spravedlnost rozdělování příjmů, patří vzdělání respondenta [viz např. Řeháková 1997]. V citované práci bylo ukázáno, že s růstem vzdělání roste tolerance k nerovnostem v příjmech a zlepšuje se hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu. Zde se však spíše než na porovnání vzdělanostních skupin mezi sebou soustředíme na vývoj jejich názorů v čase. Největší proměnou názoru na přiměřenost platových rozdílů prošli lidé mající vysokoškolské vzdělání. Zatímco v roce 1991 se jen 30,5 % z nich domnívalo, že rozdíly jsou velké, v roce 1995 mělo stejný názor už 59,5 % a v roce 1999 dokonce už 76,8 %. Úbytek názoru, že rozdíly jsou malé, demonstrují čísla 55,6 % v roce 1991, 15,0 % v roce 1995 a 3,0 % v roce 1999. Tento vývoj vede k tomu, že heterogenita mezi vzdělanostními skupinami se vzhledem k této problematice v čase zmenšuje (viz graf 1).

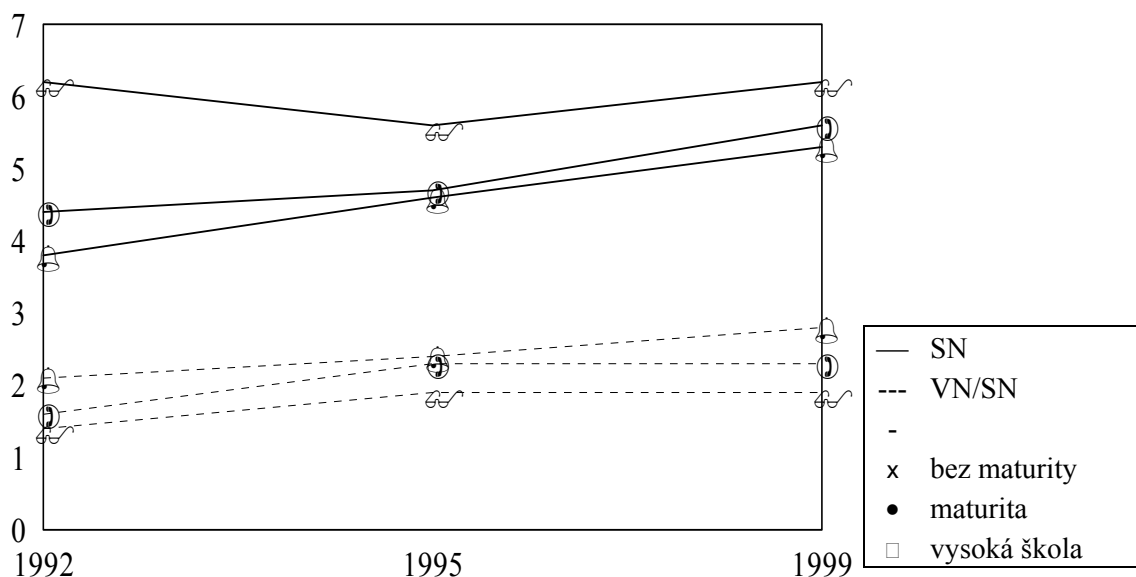
Graf 1 Procenta názoru, že platové rozdíly v ČR jsou velké, přiměřené nebo malé v jednotlivých vzdělanostních skupinách a letech

Pramen: Sociální spravedlnost ISJP 1991, 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost 1999

Zatímco spravedlivý násobek (SN) v čase významně roste u skupin bez maturity i s maturitou, u skupiny s vysokoškolským vzděláním k významným změnám nedochází. Tento vývoj má za následek postupné sblížení názoru na velikost spravedlivého násobku mezi různými vzdělanostními skupinami (viz graf 2). Podíl vnímaného a spravedlivého násobku (VN / SN) v čase roste významně u skupiny bez maturity, u ostatních dvou skupin pozorujeme významný růst mezi roky 1992 a 1995, 1992 a 1999, nikoliv mezi roky 1995 a 1999 (viz graf 2). Vnímaný vztah mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu je tedy stále silněji považován za nespravedlivý ve skupině bez maturity, zatímco u dalších skupin tento trend po roce 1995 už nepokračuje.

Graf 2 Spravedlivý násobek (SN), podíl vnímaného a spravedlivého násobku (VN /SN)

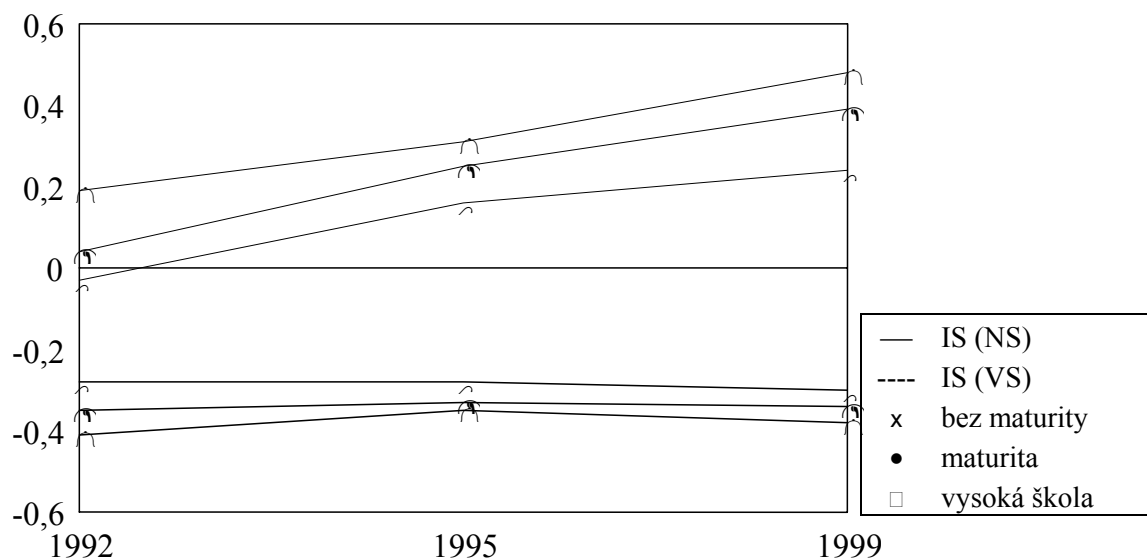

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: vnímaný násobek = vnímaný příjem profese vysokého statusu / vnímaný příjem profese nízkého statusu, spravedlivý násobek = spravedlivý příjem profese vysokého statusu / spravedlivý příjem profese nízkého statusu

Hodnoty indexu spravedlnosti odměňování profese nízkého statusu (IS(NS)) oznamují její nespravedlivé podhodnocení. Tento názor zastávají všechny vzdělanostní skupiny. Zatímco náhled respondentů majících alespoň maturitu neprochází ve sledovaném období prakticky žádnou změnou, respondenti bez maturity, tj. ti, kteří v profesích nízkého statusu nejspíše pracují, své nepříznivé hodnocení v roce 1995 významně umenšují, ale v roce 1999 se vrací ke stejné nepříznivému hodnocení, jaké jsme pozorovali v roce 1992 (viz graf 3). Index spravedlnosti odměňování profese vysokého statusu (IS(VS)) prodělává mnohem bouřlivější vývoj. Významně roste ve všech třech vzdělanostních skupinách, což znamená, že příjem profese vysokého statusu je všemi vzdělanostními skupinami pocíťován jako stále více nespravedlivě nadhodnocený (viz graf 3).

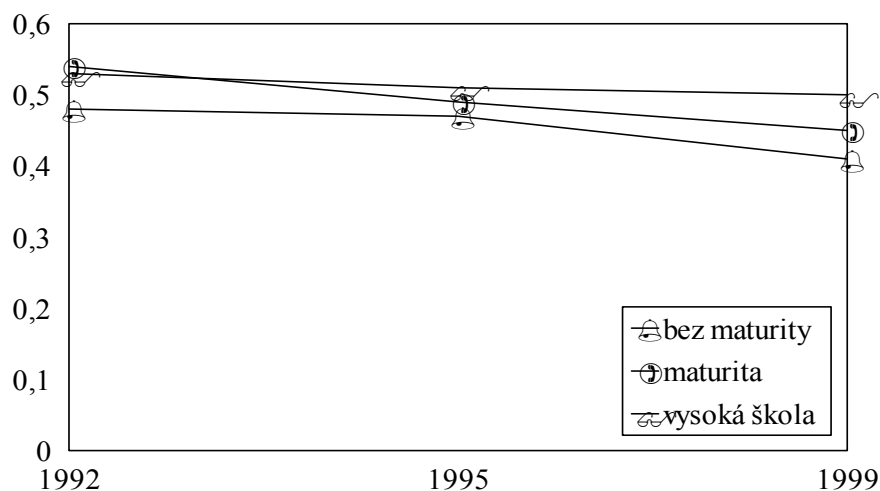
Graf 3 Index spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu (IS (NS)) a vysokého statusu (IS (VS))

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Na základě Leontiefova indexu spravedlnosti (L) zjišťujeme, že lidé, kteří mají pouze vzdělání bez maturity, považují rozdělování příjmů mezi jedenáct vyjmenovaných profesí za stále méně spravedlivé, významnost zhoršení stavu ale nelze prokázat mezi roky 1992 a 1995. U lidí, kteří mají vzdělání nejvýše s maturitou, jde o významné zhoršování stavu během celého období, u lidí s vysokoškolským vzděláním je naopak hodnota Leontiefova indexu stabilní po celé období, a tudíž jejich hodnocení spravedlnosti rozdělování příjmů mezi profese se významně nemění (viz graf 4).

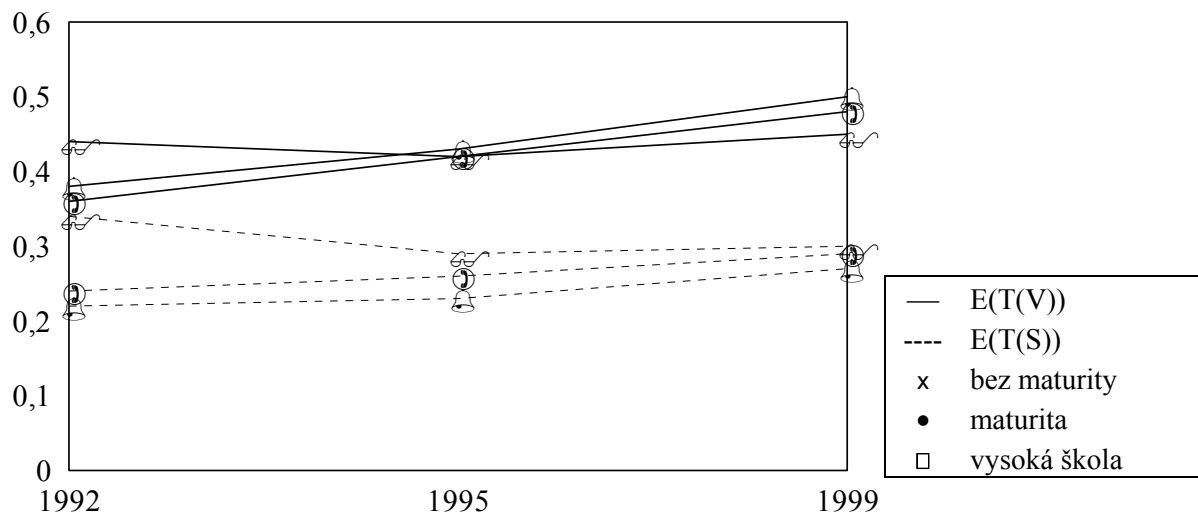
Graf 4 Aritmetický průměr Leontiefova indexu spravedlnosti

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

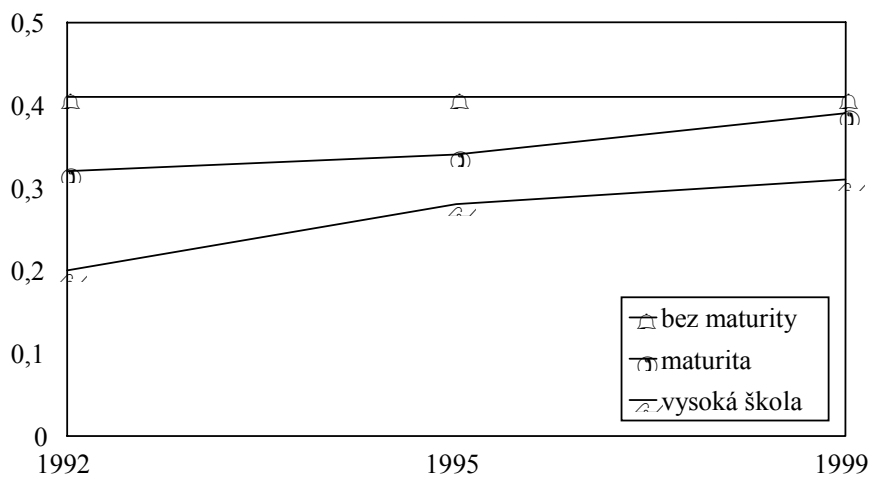
Vnímaná nerovnost měřená pomocí Theilova koeficientu vnímaných příjmových podílů jedenácti profesí (T(V)) významně narůstá u skupin lidí bez maturity i s maturitou, u vysokoškolsky vzdělaných lidí se významně nemění (viz graf 5). Pro tuto vzdělanostní skupinu se významně nemění ani spravedlivá nerovnost měřená pomocí Theilova koeficientu spravedlivých příjmových podílů jedenácti profesí (T(S)). Pro další dvě skupiny nastává po stagnaci mezi roky 1992 a 1995 zvětšení spravedlivé nerovnosti mezi roky 1995 a 1999, tj. větší rozdíly než v předchozím období jsou považovány za spravedlivé. Tento vývoj má za následek značné přiblížení názorů všech vzdělanostních skupin na spravedlivé nerovnosti (viz graf 5). Tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů měřená indexem TRR zůstává na stejné úrovni u lidí bez maturity. U lidí s maturitou je v roce 1999 významně větší než v roce 1992 i 1995, zatímco u lidí s vysokou školou je v roce 1999 významně větší pouze při srovnání s rokem 1992. Opět dochází ke sblížení názorů všech vzdělanostních skupin (viz graf 6).

Graf 5 Aritmetický průměr Theilova koeficientu vnímaných (E(T(V))) a spravedlivých (E(T(S))) příjmových podílů

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Graf 6 Aritmetický průměr indikátoru tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů

Pramen: Sociální nerovnosti (ISSP) 1992, Sociální spravedlnost (ISJP) 1995, Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

3.3. FAKTORY DIFERENCUJÍCÍ NÁHLEDY NA SPRAVEDLNOST ROZDĚLOVÁNÍ PŘÍJMŮ

V této části opouštíme časové hledisko a soustředíme se na hledání faktorů, které významně diferencují stupně spravedlnosti rozdělování příjmů (L), tendence k rovnoměrnému rozdělení příjmů (TRR), hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého a vysokého statusu (IS(NS), IS(VS)) a hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu (VN / SN). Časové hledisko vypouštíme z toho důvodu, že řada faktorů, s kterými budeme pracovat, je dostupná pouze v posledním šetření z roku 1999.

Nejprve se zaměříme na zodpovězení otázky, zda stupeň spravedlnosti rozdělování příjmů mezi různé profese je odlišný v různě definovaných skupinách občanů. Využijeme k tomu hodnot Leontiefova indexu spravedlnosti (L). Připomínám, že vyšší hodnota L indikuje spravedlivější rozdělování. Odpověď na tuto otázku je taková, jakou by asi každý čekal: Názory na spravedlnost rozdělování příjmů se různí. Tak například: Čím vyšší příjem, čím vyšší životní úroveň, čím vyšší subjektivní třída, čím větší osobní prospěch ze současného ekonomického systému a čím lepší osobní očekávání od budoucnosti, tím se rozdělování příjmů zdá být v průměru spravedlivější (viz tabulku 8).

Tabulka 8 Leontiefov index spravedlnosti (L)

	E (L)	Směrodatná chyba
Příjem		
1-3	0,401	0,010
4-5	0,426	0,008
6-10	0,470	0,009
Životní úroveň		
1-3	0,385	0,010
4-5	0,436	0,008
6-10	0,468	0,009
Třída		
nižší nebo dělnická	0,391	0,009
nižší střední	0,417	0,010
střední	0,445	0,009
vyšší střední nebo vyšší	0,526	0,024
Současný ekonomický systém přinesl		
převahu špatného nad dobrým	0,393	0,008
stejně dobrého jako špatného	0,447	0,008
převahu dobrého nad špatným	0,470	0,011
Současný ekonomický systém přinese za 5 let		
převahu špatného nad dobrým	0,390	0,009
stejně dobrého jako špatného	0,438	0,009
převahu dobrého nad špatným	0,478	0,010

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: E je symbol pro aritmetický průměr.

Ani tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů (TRR) není pochopitelně stejná pro všechny.⁶ Průměrné hodnoty TRR klesají s rostoucím příjmem, klesající trend pozorujeme i při růstu životní úrovně, ale změna v průměrných hodnotách TRR mezi středním a vyšším stupněm životní úrovně není významná. Rovněž se zdá, že průměrné hodnoty tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů klesají s růstem osobního prospěchu ze současného ekonomického systému, ale opět rozdíl v hodnotě $E(\text{TRR})$ pro osoby s názorem „současný ekonomický systém přinesl mně a mojí rodině stejně dobrého jako špatného“ a pro osoby s názorem „současný ekonomický systém přinesl mně a mojí rodině více nebo mnohem více dobrého než špatného“ není významný. Lineární pokles průměrných hodnot tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů pozorujeme s růstem příznivých očekávání od současného ekonomického systému v horizontu pěti let do budoucna. Průměrné hodnoty TRR lineárně klesají i s růstem subjektivního zařazení do tříd (viz tabulku 9).

Tabulka 9 Indikátor tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů (TRR)

	$E(\text{TRR})$	Směrodatná chyba
Příjem		
1-3	0,474	0,012
4-5	0,426	0,010
6-10	0,386	0,012
Životní úroveň		
1-3	0,486	0,012
4-5	0,415	0,010
6-10	0,397	0,012
Třída		
nižší nebo dělnická	0,460	0,030
nižší střední	0,438	0,013
střední	0,403	0,011
vyšší střední nebo vyšší	0,359	0,026
Současný ekonomický systém přinesl		
převahu špatného nad dobrým	0,485	0,011
stejně dobrého jako špatného	0,403	0,010
převahu dobrého nad špatným	0,377	0,012
Současný ekonomický systém přinese za 5 let		
převahu špatného nad dobrým	0,485	0,011
stejně dobrého jako špatného	0,409	0,012
převahu dobrého nad špatným	0,372	0,012

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: E je symbol pro aritmetický průměr.

Hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu ve smyslu, že je tato profese nespravedlivě podhodnocena⁷ se zlepšuje s růstem příjmu, s příznivějším hodnocením

⁶ Pracujeme pouze s případy, pro které je hodnota TRR nezáporná.

⁷ Uvažujeme jen případy, kdy vnímaný příjem není větší než spravedlivý příjem.

dopadů současného ekonomického systému na respondenta a jeho rodinu a s příznivějším očekáváním do budoucnosti od současného ekonomického systému. Životní úroveň respondenta diferencuje méně, v hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu se odlišuje jen skupina respondentů s nejnižší životní úrovní (stupně 1, 2, 3). Hodnota indexu spravedlnosti je pro tuto skupinu významně menší než pro ostatní. I subjektivně určené třídní skupiny se liší. V průměru nejhůře hodnotí spravedlnost příjmu profese nízkého statusu ti, kteří se považují za nižší nebo dělnickou třídu, lépe ti, kteří se označili jako nižší střední třída nebo střední třída a nejlépe ti, kteří se řadí do vyšší střední nebo vyšší třídy. Výsledky jsou v tabulce 10.

Tabulka 10 Hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu

	Index spravedlnosti	Směrodatná chyba
Příjem		
1-3	-0,409	0,011
4-5	-0,381	0,010
6-10	-0,344	0,011
Životní úroveň		
1-3	-0,424	0,012
4-5	-0,367	0,009
6-10	-0,353	0,012
Třída		
nižší nebo dělnická	-0,425	0,011
nižší střední	-0,355	0,010
střední	-0,356	0,011
vyšší střední nebo vyšší	-0,287	0,024
Současný ekonomický systém přinesl		
převahu špatného nad dobrým	-0,416	0,010
stejně dobrého jako špatného	-0,366	0,010
převahu dobrého nad špatným	-0,338	0,013
Současný ekonomický systém přinese za 5 let		
převahu špatného nad dobrým	-0,427	0,011
stejně dobrého jako špatného	-0,370	0,012
převahu dobrého nad špatným	-0,325	0,012

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Hodnocení spravedlnosti profese vysokého statusu ve smyslu, že je tato profese nespravedlivě nadhodnocena⁸ se zlepšuje s růstem příjmu, s příznivějším očekáváním budoucích dopadů současného ekonomického systému na respondenta a jeho rodinu a se zvyšováním subjektivní třídy respondenta. Různé hladiny životní úrovně a různé dopady současného ekonomického systému neznamenaají vždy i různé hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu. Skupina s nejnižší životní úrovní (stupně 1, 2, 3) hodnotí v průměru situaci hůře než další dvě, které se v průměrech hodnocení od sebe významně

⁸ Uvažujeme jen případy, kdy vnímaný příjem není menší než spravedlivý příjem.

neliší. Skupina, která označuje přínos současného ekonomického systému pro sebe a svou rodinu jako negativní (špatné převažuje nad dobrým), hodnotí v průměru situaci hůře než další dvě skupiny (špatné nepřevažuje nad dobrým). Přehled výsledků je v tabulce 11.

Tabulka 11 Hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu

	Index spravedlnosti	Směrodatná chyba
Příjem		
1-3	0,613	0,024
4-5	0,502	0,018
6-10	0,433	0,020
Životní úroveň		
1-3	0,628	0,025
4-5	0,487	0,018
6-10	0,457	0,022
Třída		
nižší nebo dělnická	0,592	0,022
nižší střední	0,531	0,024
střední	0,461	0,019
vyšší střední nebo vyšší	0,284	0,036
Současný ekonomický systém přinesl		
převahu špatného nad dobrým	0,626	0,021
stejně dobrého jako špatného	0,467	0,019
převahu dobrého nad špatným	0,420	0,022
Současný ekonomický systém přinese za 5 let		
převahu špatného nad dobrým	0,621	0,022
stejně dobrého jako špatného	0,479	0,022
převahu dobrého nad špatným	0,407	0,020

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu VN / SN v tom smyslu, že vnímaný násobek je považován za nespravedlivě velký⁹ se zlepšuje s růstem příjmu respondenta, s příznivějším hodnocením dopadů současného ekonomického systému na respondenta a jeho rodinu, s příznivějším očekáváním do budoucnosti od současného ekonomického systému a se zvyšováním subjektivní třídy respondenta. Skupina s nejnižší životní úrovní (stupně 1, 2, 3) hodnotí v průměru situaci hůře než další dvě skupiny (stupně 4, 5 a 6 až 10). Souhrn výsledků je v tabulce 12.

⁹ Uvažujeme pouze případy, pro které je VN / SN větší nebo rovno jedné a připomínám, že čím je VN / SN větší než jedna, tím horší je hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu.

Tabulka 12 Hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu

	E (VN/SN)	Směrodatná chyba
Příjem		
1-3	2,977	0,119
4-5	2,570	0,074
6-10	2,255	0,082
Životní úroveň		
1-3	3,085	0,124
4-5	2,462	0,064
6-10	2,363	0,093
Třída		
nižší nebo dělnická	3,051	0,107
nižší střední	2,551	0,094
střední	2,305	0,074
vyšší střední nebo vyšší	1,778	0,094
Současný ekonomický systém přinesl		
převahu špatného nad dobrým	3,040	0,104
stejně dobrého jako špatného	2,420	0,073
převahu dobrého nad špatným	2,170	0,074
Současný ekonomický systém přinese za 5 let		
převahu špatného nad dobrým	3,079	0,111
stejně dobrého jako špatného	2,444	0,084
převahu dobrého nad špatným	2,087	0,064

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

Poznámka: VN = vnímaný násobek = vnímaný příjem profese vysokého statusu / vnímaný příjem profese nízkého statusu. SN = spravedlivý násobek = spravedlivý příjem profese vysokého statusu / spravedlivý příjem profese nízkého statusu. E je symbol pro aritmetický průměr.

Z regresní analýzy zjišťujeme, že proměnné, které jsou významné pro vysvětlení nebo predikci Leontiefova indexu spravedlnosti jsou *ziskost*, *rozdíly*, *vláda*, *spravedlnost*, *budoucnost*, *potřebnost*, *příležitost*, *diplom*, *třída* a *stáří*. Regresní model pro Leontiefovův index spravedlnosti vypadá následovně:

$$L = 0,5131^{***} + 0,0102^* \textit{ziskost} - 0,0302^{***} \textit{rozdíly} - 0,0032^* \textit{vláda}^3 + 0,0189^* \textit{spravedlnost} + 0,0191^{***} \textit{budoucnost} + 0,0046^{**} \textit{potřebnost}^3 - 0,0034^* \textit{příležitost}^3 + 0,0432^* \textit{diplom} + 0,0132^* \textit{třída} - 5,4048 * 10^{-5} \textit{stáří}^2 + 6,9634 * 10^{-7} \textit{stáří}^3.$$

$$R^2 = 0,1350.^{10}$$

Z tohoto modelu vyplývá, že čím intenzivnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že nikdo by nestudoval na vysoké škole, kdyby nečekal, že v budoucnu bude vydělávat víc než dělník,

¹⁰ Symboly *, **, *** znamenají, že pro významnost α regresního koeficientu platí vztah $0,01 < \alpha \leq 0,05$, resp. $0,001 < \alpha \leq 0,01$, resp. $\alpha \leq 0,001$. R^2 je koeficient determinace. Jeho stonásobek se interpretuje jako procento variability v závisle proměnné, které je vysvětleno nezávislými proměnnými.

tím spravedlivější / méně spravedlivé se jeví rozdělování příjmů. Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že příjmové rozdíly jsou u nás příliš velké, tím méně / více spravedlivé se zdá rozdělování příjmů. Čím výraznější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je na vládě, aby snížila rozdíly v příjmech, tím méně / více spravedlivé se jeví rozdělování příjmů.¹¹ Čím má respondent intenzivnější pocit, že on sám vydělává méně, než je spravedlivé, tím méně spravedlivé se mu zdá rozdělování příjmů. Čím příznivější / méně příznivá očekávání od současného ekonomického systému do budoucnosti má respondent pro sebe a svou rodinu, tím spravedlivější / méně spravedlivé se mu jeví rozdělování příjmů. Čím intenzivnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že lidé v naší zemi dostanou v podstatě vše, co potřebují, tím více / méně spravedlivé se zdá rozdělování příjmů.¹² Čím výraznější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je správné, když někteří jsou bohatší, ale jen tehdy, když mají všichni stejné příležitosti, tím méně / více spravedlivé se jeví rozdělování příjmů.¹³ Lidem s vysokoškolským vzděláním se zdá rozdělování příjmů spravedlivější než lidem s jiným vzděláním. Čím výše v třídní hierarchii se respondent cítí být, tím spravedlivější se mu jeví rozdělování příjmů. Vliv věku na utváření postoje ke spravedlnosti rozdělování příjmů je poněkud složitější. Do věku přibližně 52 let je to tak, že čím je člověk starší, tím méně spravedlivé se mu zdá rozdělování příjmů. Od 52 let je závislost opačná: čím je člověk starší, tím spravedlivější se mu jeví rozdělování příjmů.¹⁴

Model pro indikátor tendence ke spravedlivému rozdělování příjmů v případě, že $TRR \geq 0$, tj. tehdy, když vnímaná nerovnost není menší než spravedlivá nerovnost obsahuje jen čtyři vysvětlující proměnné:

$$TRR = 0,4073^{***} + 0,0223^{***} \textit{vláda} - 0,0331^{***} \textit{budoucnost} - 0,0069^{***} \textit{potřeba}^3 + 0,0187^{**} \textit{rovnost}.$$

$$R^2 = 0,0945.$$

Vyplývá z něj, že čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je na vládě, aby snížila velké rozdíly v příjmech, tím větší / menší je tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů. Čím více převažují špatná očekávání od současného ekonomického systému nad dobrými / dobrá nad špatnými, tím větší / menší je tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů. Čím intenzivnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že lidé v naší zemi dostanou v podstatě všechno co potřebují, tím větší / menší je tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů.¹⁵ A konečně čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že nejspravedlivější způsob rozdělování majetku a příjmu je dát všem stejně, tím větší / menší je tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů.

Model pro hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu (HS(NS)) v případě, že tato profese není považována za nespravedlivě příjmově nadhodnocenou:

¹¹ Vztah není lineární, ale kubický.

¹² Vztah není lineární, ale kubický.

¹³ Vztah není lineární, ale kubický.

¹⁴ Závislost není lineární ani do 52 let, ani nad 52 let. Pro poučenější čtenáře dodávám, že funkce $f(x) = (-5,40484 \times 10^{-5} \times x^2) + (6,96335 \times 10^{-7} \times x^3)$ je na definičním oboru $x > 0$ rostoucí pro $x > 51,7456$ a klesající pro $x < 51,7456$. V bodě $x = 51,7456$ má minimum, které se rovná $-0,0482$. Funkce $f(x)$ je ryze konvexní pro $x > 25,8728$ a ryze konkávní pro $x < 25,8728$. V bodě $x = 25,8728$ má funkce $f(x)$ inflexi.

¹⁵ Vztah není lineární, ale kubický.

$$HS(NS) = \ln[V(NS) / S(NS)] = - 0,3383^{***} - 0,0040^* \textit{prospěch}^3 - 0,0252^{**} \textit{rozdíly} - 0,0136^{**} \textit{spravedlnost}^2 + 0,0172^* \textit{budoucnost} + 0,0190^{**} \textit{potřebnost} - 0,0136^* \textit{příležitost} + 0,0241^{**} \textit{třída} - 0,0656^* \textit{podnikatel}.$$

$$R^2 = 0,0777.$$

Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že nerovnost trvá, protože je to prospěšné pro bohaté a mocné, tím horší (tj. tím silněji je považována profese nízkého statusu za nespravedlivě podhodnocenou) / lepší je hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu.¹⁶ Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že příjmové rozdíly u nás jsou příliš velké, tím horší / lepší je HS(NS). Čím silnější / slabší je přesvědčení, že je na vládě, aby snížila velké rozdíly v příjmech, tím horší / lepší je HS(NS).¹⁷ Čím má respondent silnější pocit, že vydělává nespravedlivě málo, tím hůře hodnotí spravedlnost příjmu profese nízkého statusu.¹⁸ Čím více převažují špatná budoucí očekávání od současného ekonomického systému nad dobrými / dobrá nad špatnými, tím horší / lepší je HS(NS). Čím intenzivnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že lidé u nás dostanou v podstatě všechno co potřebují, tím horší / lepší je HS(NS). Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je správné, když někteří mají více peněz nebo majetku, ale jen za předpokladu, že všichni mají stejné příležitosti, tím horší / lepší je HS(NS). S růstem subjektivního zařazení do tříd se zlepšuje HS(NS). Podnikatelé hodnotí spravedlnost příjmu profese nízkého statusu hůře než ti, kteří nejsou podnikateli.

Model pro hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu (HS(VS)) v případě, že tato profese není považována za nespravedlivě příjmově podhodnocenou:

$$HS(VS) = \ln[V(VS) / S(VS)] = 0,4662^{***} - 0,0059^* \textit{prosperita} + 0,0102^{***} \textit{vláda}^3 - 0,0442^{**} \textit{budoucnost} - 0,0137^{***} \textit{úspěch}^3 - 0,0098^* \textit{potřebnost}^3 - 0,0721^* \textit{maturita} - 0,1022^* \textit{diplom} - 0,0317^* \textit{příjem}.$$

$$R^2 = 0,1340.$$

Z regresní rovnice vyplývá, že čím silnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že velké rozdíly v platech jsou důležité pro prosperitu naší republiky, tím horší (tj. tím silněji je považována profese vysokého statusu za nespravedlivě nadhodnocenou) / lepší je hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu. Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je na vládě, aby snížila velké rozdíly v příjmech, tím horší / lepší je HS(VS).¹⁹ Čím více převažují špatná budoucí očekávání od současného ekonomického systému nad dobrými / dobrá nad špatnými, tím horší / lepší je HS(VS). Čím silnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že lidé mají u nás stejné možnosti dosáhnout v životě úspěchu, tím horší / lepší je HS(VS).²⁰ Čím intenzivnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že lidé v naší zemi dostanou v podstatě vše, co potřebují, tím horší / lepší je HS(VS).²¹ Hodnocení spravedlnosti příjmu profese vysokého statusu se zhoršuje s poklesem vzdělání a příjmu.

¹⁶ Vztah není lineární, ale kubický.

¹⁷ Vztah není lineární, ale kubický.

¹⁸ Závislost není lineární, ale kvadratická.

¹⁹ Závislost není lineární, ale kubická.

²⁰ Závislost není lineární, ale kubická.

²¹ Závislost není lineární, ale kubická.

Model pro hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profesí vysokého a nízkého statusu v případě, že vnímaný násobek není menší než spravedlivý:

$$VN / SN = \exp (0,5904^{***} - 0,0106^{**} prosperita^3 + 0,0654^{***} rozdíly + 0,0081^* vláda^3 - 0,0768^{***} spravedlnost - 0,0736^{***} budoucnost - 0,0187^{***} potřeby^3 - 0,0844^{**} maturita - 0,1904^{***} diplom + 0,1177^* podnikatel).$$

$$R^2 = 0,1704.$$

Z regresního modelu plyne, že čím silnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že velké rozdíly v platech jsou důležité pro prosperitu České republiky, tím silněji / slaběji je vnímaný násobek, tj. poměr vnímaného příjmu profese vysokého a nízkého statusu považován za nespravedlivě velký.²² Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že rozdíly v platech jsou příliš velké, tím silněji / slaběji je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký. Čím silnější je souhlas / nesouhlas s tezí, že je na vládě, aby snížila velké rozdíly v příjmech, tím silněji / slaběji je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký.²³ Čím má respondent silnější pocit, že vydělává nespravedlivě málo, tím silněji pociťuje vnímaný násobek jako nespravedlivě velký. Čím více převažují špatná budoucí očekávání od současného ekonomického systému nad dobrými / dobrá nad špatnými, tím silněji / slaběji je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký. Čím silnější je nesouhlas / souhlas s tezí, že lidé u nás dostanou téměř vše, co potřebují, tím silněji / slaběji je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký.²⁴ Čím nižší vzdělání, tím silněji je vnímaný násobek považován za nespravedlivě velký. Podnikatelé pociťují vnímaný násobek jako nespravedlivě velký intenzivněji než ti, kteří nejsou podnikateli.

Závěry plynoucí z regresních rovnic nejsou zcela v souladu s očekáváními. Chování samostatně výdělečně činných je opačné, než jsem očekávala,²⁵ mezi významnými vysvětlujícími proměnnými chybí politická orientace a objevuje se mezi nimi proměnná, o které jsem původně neuvažovala, a která se nakonec prosadila ve všech regresních modelech. Je to proměnná *budoucnost*, o které bude ještě dále řeč. Dále je třeba si všimnout, že regresní modely vysvětlují jen velmi malé procento variability v příslušných závislých, tj. vysvětlovaných proměnných. Obzvláště markantní je to u tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů a u hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu.

Jak již bylo řečeno, proměnná *budoucnost* hraje významnou roli ve všech regresních modelech. Procenta pesimistických a optimistických budoucích očekávání od současného ekonomického systému pro respondenta a jeho rodinu na různých podsouborech jsou v tabulce 13. Existuje silná souvislost mezi proměnnou *budoucnost* a proměnnými *vzdělání*, *věk*, *společenská třída*, *třída*, *příjem*, *životní úroveň* a *politická orientace*. Z modelu logistické regrese zjišťujeme, že významnými prediktory podílu dvou pravděpodobností, a sice $P(\text{pesimista}) / P(\text{optimista})$ ²⁶ jsou proměnné *vzdělání*, *věk*, *životní úroveň*, *politická*

²² Vztah mezi $\ln(VN / SN)$ a proměnnou *prosperita* není lineární, ale kubický.

²³ Vztah mezi $\ln(VN / SN)$ a proměnnou *vláda* není lineární, ale kubický.

²⁴ Vztah mezi $\ln(VN / SN)$ a proměnnou *potřeby* není lineární, ale kubický.

²⁵ Vysvětlením může být skutečnost, že skupina podnikatelů v našich výzkumech je tvořena převážně drobnými podnikateli typu řemeslníků a obchodníků.

²⁶ Optimista je ten, kdo uvedl, že současný ekonomický systém přinese za 5 let jemu a jeho rodině *více dobrého než špatného* nebo *mnohem více dobrého než špatného*. Pesimista je ten, kdo uvedl *více špatného než dobrého* nebo *mnohem více špatného než dobrého*.

orientace a společenská třída, resp. věk, životní úroveň, politická orientace a třída. Druhý model je úspornější, neboť pomocí menšího počtu proměnných vysvětluje přibližně stejné procento variability v modelované proměnné.

Tabulka 13 Procenta pesimistických a optimistických očekávání od současného ekonomického systému

	Pesimisté	Optimisté	n
Vzdělání			
bez maturity	48,4	20,9	841
s maturitou	34,0	35,3	532
vysokoškolské	26,4	49,4	148
Věk			
18-27	27,1	44,3	151
28-37	35,5	33,4	231
38-47	44,1	30,6	304
48-57	45,7	27,0	300
58 a více	43,8	22,2	530
Třída			
nižší nebo dělnická	54,9	15,0	561
nižší střední	45,7	26,6	372
střední	27,3	41,4	498
vyšší střední nebo vyšší	13,9	58,3	72
Příjem			
1-3	57,3	17,3	515
4-5	36,6	28,6	594
6-10	28,0	42,9	389
Životní úroveň			
1-3	60,4	13,6	455
4-5	38,0	28,0	623
6-10	25,5	45,4	427
Politická orientace			
jasná levice	66,2	5,9	68
spíše nalevo	56,9	15,1	251
střed	44,2	23,3	635
spíše napravo	22,3	45,5	332
jasná pravice	15,1	61,2	139

Pramen: Sociální nerovnosti a spravedlnost (ISSP) 1999

$P(\text{pesimista}) / P(\text{optimista}) = \exp(4,1365^{***} - 0,3033^* \text{ vzdělání} + 0,1230^* \text{ věk} - 0,5640^{***} \text{ životní úroveň} - 0,8411^{***} \text{ politická orientace} - 0,4310^{***} \text{ společenská třída})$.

Nagelkerke $R^2 = 0,352$.²⁷

$P(\text{pesimista}) / P(\text{optimista}) = \exp(3,8683^{***} + 0,1230^* \text{ věk} - 0,5426^{***} \text{ životní úroveň} - 0,8338^{***} \text{ politická orientace} - 0,6110^{***} \text{ třída})$.

Nagelkerke $R^2 = 0,364$.

V prvním modelu vysvětlovaná proměnná roste s poklesem vzdělání, životní úrovně, společenské třídy, se změnou politické orientace od prava do leva a s přibývajícím věkem. V druhém modelu vysvětlovaná proměnná roste s poklesem životní úrovně a třídy, s přibývajícím věkem a se změnou politické orientace od prava do leva. Z prvního modelu například plyne, že pro člověka s maturitou, ve věku 38 – 47 let, který se řadí spíše nalevo, do nižší střední třídy, a který označil svoji životní úroveň na stupnici 1 – 10 v rozpětí 4 – 5, je pravděpodobnost, že je pesimista 3,9 krát větší než pravděpodobnost, že je optimista. Naopak pro člověka s vysokoškolským diplomem, ve věku 28 – 37 let, který se řadí spíše napravo, do střední třídy, a který označil svou životní úroveň v rozpětí 6 – 10, je pravděpodobnost, že je optimista 5,7 krát větší než pravděpodobnost, že je pesimista.

²⁷ Stonásobek Nagelkerkova koeficientu je procento vysvětlené variability v závisle proměnné logistickým regresním modelem. Tento koeficient je obdobou koeficientu determinace v lineárním regresním modelu, ačkoliv variabilita v modelu logistické regrese musí být definována odlišně. Podrobnosti lze nalézt v práci Nagelkerke [1991].

4. ZÁVĚR A DISKUSE

4.1. SHRNU TÍ HLAVNÍCH VÝSLEDKŮ

1. Profese kvalifikovaného a nekvalifikovaného dělníka, zemědělského dělníka, prodavače v obchodním domě, vlastníka malého obchodu a obvodního lékaře jsou trvale považovány za nespravedlivě příjmově podhodnocené.
2. Profese ředitele velkého podniku, majitele velké továrny, soudce Nejvyššího soudu a ministra jsou trvale považovány za nespravedlivě příjmově nadhodnocené.
3. Profese právníka je jako jediná považována za spravedlivě ohodnocenou, avšak jen v roce 1992. Následně je už řazena mezi nespravedlivě nadhodnocené.
4. Vnímaná meziprofesní nerovnost v příjmech se stále zvětšuje. Nerovnost, která je považovaná za spravedlivou, je podstatně menší než vnímaná a neroste zdaleka tak rychle.
5. Rozdělování příjmů mezi profese je pocítováno jako stále méně spravedlivé. Sílí i přání změnit rozdělování příjmů směrem k rovnoměrnějšímu.
6. Příjem profese nízkého statusu je trvale vnímán jako nespravedlivě podhodnocený.
7. Příjem profese vysokého statusu je stále silněji vnímán jako nespravedlivě nadhodnocený.
8. Příjmy profesí vysokého a nízkého statusu, které jsou považovány za spravedlivé, se od sebe stále více vzdalují, ale ne tak rychle, jak se od sebe vzdalují vnímané příjmy profesí vysokého a nízkého statusu.
9. Hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmy profesí vysokého a nízkého statusu je stále méně a méně příznivé.
10. Sbližují se názory různých vzdělanostních skupin na spravedlivé příjmové podíly jedenácti profesí a na spravedlivý vztah mezi příjmem profese vysokého a nízkého statusu.
11. Sbližuje se síla tendence různých vzdělanostních skupin k rovnoměrnému rozdělování příjmů.
12. Mezi faktory, které jsou významnými prediktory různých postojů k nerovnostem měřených pomocí Leontiefova indexu spravedlnosti, tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů, hodnocení spravedlnosti příjmů profese nízkého nebo vysokého statusu, hodnocení spravedlnosti vztahu mezi příjmem profese vysokého statusu a příjmem profese nízkého statusu, patří charakteristiky sociální a demografické, názory na ideály spravedlnosti jako jsou zásluhovost, potřebnost a rovnost, názory na velikost nerovností, na jejich odůvodnění a na jejich význam. Patří mezi ně i názory na to, co přinese současný ekonomický systém respondentovi a jeho rodině za pět let.
13. Explanační síla těchto faktorů je nicméně slabá, zejména se to projevuje v modelech pro tendenci k rovnoměrnému rozdělování příjmů a pro hodnocení spravedlnosti příjmu profese nízkého statusu.

4.2. DALŠÍ SOUVISLOSTI

Velikost příjmových nerovností se stává stále citlivějším problémem. Jak bylo dokumentováno výše, přibývá názorů, že příjmové rozdíly jsou u nás příliš velké. Přibývá ale i hlasů, že by vláda měla snížit velké rozdíly v příjmech (61,3 % v roce 1992 a 71,9 % v roce 1999). Ubývá hlasů, že velké rozdíly v příjmech jsou důležité pro prosperitu České republiky (32,6 % v roce 1992 a 19,1 % v roce 1999), že lidé mají u nás stejné možnosti dosáhnout v životě úspěchu (42,6 % v roce 1991, 37,2 % v roce 1995 a 28,6 % v roce 1999).²⁸ Tyto názory souvisí s tendencí k rovnoměrnému rozdělování příjmů mezi různé profese, s Leontiefovým indexem spravedlnosti, s hodnocením spravedlnosti příjmu profese nízkého respektive vysokého statusu a s podílem vnímaných a spravedlivých násobků mezi příjmem profese vysokého a nízkého statusu. Jejich vývoj tedy do určitého stupně vysvětluje i pozorovaný vývoj zmíněných indikátorů.

Matějů [1999] a Kreidl [1999] ukázali, že subjektivní pocit otevřených dveří k životnímu úspěchu znamená značné oslabení tendence k rovnostářství. Víra v rovnost šancí však u nás slábne (viz výše). Tento vývoj nás vzdaluje vyspělým západním zemím, kde je o rovnosti příležitostí k životnímu úspěchu přesvědčeno okolo 50 % lidí. I lidé na nižších příčkách společenských hierarchií jsou menšími rovnostáři, pokud věří, že ve stratifikačním systému jsou v zásadě otevřené kanály vzestupné mobility. Naopak lidé, kteří se svým postavením blíží elitě, jsou rovnostářští, pokud v rovnost šancí nevěří. Podle Kreidla, prokazatelný vliv na sklon k rovnostářství má u nás i nezaměstnanost, která se stává zejména v poslední době závažným problémem, a také míra souhlasu s tezí, že lidé u nás dostanou v podstatě vše, co potřebují. Tato míra sice nevykazuje stabilně klesající trend, ale po počátečním nárůstu z 10,8 % v roce 1991 na 26,8 % v roce 1995 klesla na 17,6 % v roce 1999. Tendence k rovnostářství jsou zřejmě posilovány řadou dalších faktorů, mezi něž patří zaostávání sociálních dávek za průměrnou mzdou, prohlubování regionálních rozdílů a objektivní růst příjmových rozdílů. Tyto faktory však nebyly předmětem analyzovaných výzkumů.

Vývoj názorů lidí s vysokoškolským vzděláním nelze ve světle závěrů Večerníka [1999] uspokojivě vysvětlit jen jejich nesplněnými očekávanými, že to budou právě oni, kteří na zvětšování příjmových nerovností získají. Citovaný autor na ekonomicky aktivní populaci ukazuje, že navzdory nepříznivé politice vůči jádrovým skupinám inteligence (učitelé, lékaři, vědci) se rozdíly výdělků podle vzdělání výrazně zvětšily.²⁹ Nicméně platové polepšení bylo výrazné hlavně na řídicích a finančních funkcích a v právních službách. Expandovala byrokracie a finanční sektor v počtech i ve výdělcích, zatímco školství a zdravotnictví se pozvedly jen přechodně.

Přes rostoucí odpor ke zvětšujícím se vnímaným meziprofesionálním nerovnostem rostou meziprofesionální nerovnosti, které lidé považují za spravedlivé. Motivy tohoto vývoje mohou být různé, zde se zmíníme o dvou. Buď se společnost postupně dopracovává k přesvědčení, že větší nerovnosti jsou spravedlivé a zasloužené, nebo je to vynucené řešení situace, kdy vnímané nerovnosti rostou příliš rychle. Podle teorie, kterou navrhli Walster, Berschied a Walster [1978], každý pocit nespravedlnosti motivuje lidi k obnovení pocitu spravedlnosti.

²⁸ Procenta v závorkách jsou součty procent odpovědí "zcela souhlasím" a "spíše souhlasím".

²⁹ Večerníkovy závěry jsou založeny na datech z mikrocensů z let 1989, 1992 a 1996.

Lidé, kteří se nacházejí v nevyvážených situacích, mění buď je, nebo svá hodnocení těchto situací. Obvykle bývá jednodušší měnit hodnocení situace než situaci samotnou. Postupné zvětšování nerovností, které jsou považovány za spravedlivé, může být tedy jen prostředek, jak se lidé psychologicky vyrovnávají s rychlým růstem vnímaných nerovností. Protože ale spravedlivé nerovnosti rostou stále pomaleji než vnímané, je rozdělování příjmů pocíťováno jako stále méně spravedlivé, a tudíž i hodnocení spravedlnosti nerovností je stále méně příznivé.

SHRNUTÍ

V této práci jsme zkoumali, které z jedenácti profesí byly považovány za nespravedlivě málo odměňované, spravedlivě odměňované, nespravedlivě moc odměňované. Zjistili jsme, že nekvalifikovaný dělník v továrně, kvalifikovaný dělník v továrně, zemědělský dělník, prodavač v obchodním domě, vlastník malého obchodu a obvodní lékař byli zařazeni ve všech sledovaných letech k první skupině. Ředitel velkého podniku, majitel velké továrny, soudce Nejvyššího soudu a ministr vlády byli vždy řazeni do třetí skupiny. Profese právníka byla jako jediná zařazena do skupiny spravedlivě odměňovaných, ale pouze v roce 1992. V roce 1995 i 1999 už figurovala mezi profesemi s nespravedlivě vysokým příjmem.

Dále jsme našli, že vnímaná příjmová nerovnost mezi profesemi se v čase zvětšovala, že spravedlivá nerovnost byla menší než vnímaná, a že růst spravedlivé nerovnosti byl pomalejší než růst vnímané nerovnosti. Rovněž rozdělování příjmů bylo pocíťováno jako stále více nespravedlivé a rostly tendence k rovnoměrnému rozdělování příjmů. Také hodnocení spravedlnosti relace mezi příjmy profesí vysokého a nízkého statusu bylo v čase stále méně příznivé.

Hledali jsme i faktory, které jsou významnými prediktory různých postojů k nerovnostem. Patřily mezi ně charakteristiky sociální a demografické, názory na ideály spravedlnosti jako jsou zásluhovost, potřebnost a rovnost, názory na velikost nerovností, na jejich odůvodnění a význam, ale i názory na to, co přinese současný ekonomický systém dotázanému a jeho rodině za pět let. Predikční či explanační síla těchto faktorů byla však slabá.

SUMMARY

The authors studied which of the eleven professions were considered receiving unfairly low, fair, unfairly too high remuneration. They found out that an unskilled worker in a factory, skilled worker in a factory, agricultural worker, shop-assistant in a store, owner of a small shop and family practitioner were classed among the first group. A director of a large-sized firm, owner of a large plant, Justice of the Supreme Court, and minister of Government were classed among the third group. The profession of a lawyer was the only one classed among the group of those fairly remunerated, but in 1992 only. While in 1995 and 1999 it appeared among those with unfairly high incomes.

Further the authors found out that the perceived income inequity between individual professions increased in time, that the fair inequity was lower than the perceived one and that the increase in unfair inequity was slower than that of the perceived one. The distribution of incomes was also perceived being more and more unfair, and tendencies towards equal distribution of incomes increased. The assessment of the fairness of the relation between the incomes of a lower and higher status became less favourable within the above period.

We also tried to find factors, which are important predictors of various attitudes towards inequalities. They included social and demographic characteristics, opinions on ideals of fairness such as having a claim to remuneration, needfulness and equality, opinions on a size of inequalities, on their substantiation and significance, as well as opinions on what the

present economic system would bring the respondent and his/her family within five years. A predictive and explanatory force of the above factors was weak, however.

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Arbeit untersuchten wir die Frage, welche von insgesamt elf Berufen als ungerecht wenig, als gerecht oder aber als ungerecht hoch entlohnt gelten. Wir stellten fest, dass unqualifizierte und qualifizierte Fabrikarbeiter, Landarbeiter, Verkaufskräfte in Warenhäusern, kleine Ladenbesitzer und in Polikliniken arbeitende Ärzte in allen zur Untersuchung herangezogenen Jahren der ersten Gruppe zugeordnet wurden. Die Direktoren von Großbetrieben, die Besitzer großer Firmen, die Richter am Obersten Gericht und die Minister der Regierung wurden durchweg der dritten Gruppe zugeordnet. Einzig der Beruf des Rechtsanwaltes wurde als gerecht entlohnt eingeschätzt, allerdings auch nur bis zum Jahre 1992. In den Jahren 1995 und 1999 fand er sich bereits unter den Berufen mit ungerecht hohen Einkommen.

Des Weiteren fanden wir heraus, dass die wahrgenommene Einkommensungleichheit zwischen den Berufen im Laufe der Zeit zunahm, und dass das Wachstum der gerechten Ungleichheit langsamer verlief als das Wachstum der wahrgenommenen Ungleichheit. Die Einkommensverteilung empfanden die Respondenten gleichermaßen als zunehmend ungerecht und auch die Tendenz zu gleichmäßiger Einkommensverteilung nahmen zu. Hinsichtlich der Gerechtigkeit der Relation zwischen den Einkünften von Berufsgruppen mit hohem bzw. niedrigen Sozialstatus ist festzustellen, dass diese Relation als zunehmend nichtadäquat eingeschätzt wird.

Wir suchten auch Faktoren, die als bedeutsame Prädikatoren für die verschiedenen Haltungen zu Ungleichheiten gelten können. Zu diesen Faktoren gehören soziale und demographische Charakteristika, Ansichten über das Ideal der Gerechtigkeit wie beispielsweise Verdienst, Bedürftigkeit und Gleichheit, des Weiteren Ansichten über die Größe der Ungleichheiten, über ihre Begründung und ihre Bedeutung, aber auch Vorstellungen darüber, was das gegenwärtige ökonomische System dem Befragten und seiner Familie in den nächsten fünf Jahren bringen wird. Die prädizierende und explanative Kraft dieser Faktoren war allerdings gering.

LITERATURA

- Arts, W., P. Hermkens, P. van Wijck 1999. „Modernisation Theory, Income Evaluation, and the Transition in Eastern Europe.“ *International Journal of Comparative Sociology* XL: 61-78.
- Jasso, G. 1978. „On the Justice of Earnings: A New Specification of the Justice Evaluation Function.“ *American Journal of Sociology* 83: 1398-1419.
- Jasso, G. 1999. „How Much Injustice Is There in the World? Two New Justice Indexes.“ *American Sociological Review* 64: 133-168.
- Jobson, J. D. 1991. *Applied Multivariate Data Analysis. Volume I: Regression and Experimental Design*. New York: Springer-Verlag.
- Kreidl, M. 1999. *České rovnostářství*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.
- Matějů, P. 1999. „Stáváme se zásluhovou společností?“ In Sociální nerovnosti a spravedlnost 1999. Soubor textů a základních výsledků připravený pro tiskovou konferenci v dubnu 1999 v Praze.
- Nagelkerke, N. J. 1991. „A Note on General Definition of the Coefficient of Determination.“ *Biometrika* 78: 691-692.
- Řehák, J., B. Řeháková 1986. *Analýza kategorizovaných dat v sociologii*. Praha: Academia.
- Řeháková, B. 1997. „Příjmy a spravedlnost: tolerance české veřejnosti k příjmovým nerovnostem v roce 1992 a 1995.“ *Sociologický časopis* 33: 69-86.
- Řeháková, B. 1999. „Jsou platové rozdíly spravedlivé?“ In Sociální nerovnosti a spravedlnost 1999. Soubor textů a základních výsledků připravený pro tiskovou konferenci v dubnu 1999 v Praze.
- Szirmai, A. 1988. *Inequality Observed: A Study of Attitudes towards Income Inequality*. Avebury: Aldershot.
- Theil, H. 1967. *Economics and Information Theory*. Amsterdam: North-Holland.
- Večerník, J. 1999. „Střední vrstvy v české transformaci.“ *Sociologický časopis* 35: 33-51.
- Walster, E., E. Berscheid, G. W. Walster 1978. „New Directions in Equity Research.“ Pp. 1-42 in *Equity Theory: Toward a General Theory of Social Interaction*, ed. By L. Berkowitz and E. Walster. New York: Academic.